

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра культурології

ПАВЕЛЬЧУК БОГДАНА МИКОЛАЇВНА

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ВИШИВКА ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ.

Спеціальність: 034 «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

Освітньо-професійна програма КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Робота на здобуття освітнього ступеня «БАКАЛАВР»

Науковий керівник:

ШОСТАК ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри культурології

від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри

(_____) Москвич О. Д.

(підпис)

ПБ

ЛУЦЬК – 2024

Анотація

Павельчук Б.М. Українська народна вишивка Західного Полісся

У роботі проаналізовано історичний розвиток Західного Полісся та основні традиції в українській вишивці. Досліджено мотиви, вплив релігії та міфології, проаналізовано техніки та матеріали, а також розглянуто культурні коди вишивки на одязі та її світоглядне значення в побуті. Особливе місце в бакалаврській роботі займає вивчення традиційних народних орнаментів Західного Полісся, які є важливою частиною культури українського народу. Західне Полісся, з його унікальною природною красою та різноманітністю етнографічних традицій, містить в собі унікальність народної культури та мистецтва. Отже, в роботі розглянуто історичні етапи розвитку українського орнаменту, його стилістичну різноманітність та регіональну специфіку. Розкривається символічне значення основних орнаментальних елементів в українській культурі. Аналіз символіки вишивки допомагає розкрити таємні символи й коди. Вивчено традиційні методи вишивки. Бакалаврська робота детально розглядає різноманітні форми та стилі народних орнаментів, їхню символіку та значення для місцевого населення. Автор розкриває еволюцію орнаментального мистецтва в цьому регіоні та виводить ключові особливості, що відрізняють його від інших етнічних груп.

Актуальність вивчення та аналізу української народної вишивки, зокрема вишивки Західного Полісся, полягає в її важливості як частини культурної спадщини та в її потенційному впливі на сучасне мистецтво та дизайн. Дослідження цієї теми дозволить глибше зрозуміти традиції, символіку та технічні особливості української вишивки, а також її роль у формуванні національної ідентичності.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному вивченні особливостей української народної вишивки Західного Полісся з метою збереження та розвитку цієї цінної культурної спадщини. Дістало подальший розвиток розуміння ролі Західного Полісся в загальній українській художньо-естетичній традиції, уточнено вплив релігійно-міфологічних уявлень на культурну свідомість, побут

і культурні практики населення Волині. порушені питання щодо впливу та використання давніх традицій вишивки у сучасному мистецтві та культурних індустріях.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів та висновків у подальших наукових дослідженнях вишивки Західного Полісся та культури Волині в цілому. Основні положення роботи можуть використовуватись у практичній діяльності музеїв, культурних центрів та майстерень. Результати дослідження можуть знайти ефективне застосування у навчально-виховній роботі закладів освіти та культури, в діяльності органів влади та місцевого самоврядування для вивчення і популяризації народної культури українців.

Ключові слова: народні орнаменти, Західне Полісся, українське народне мистецтво, орнаментальне мистецтво, традиційна культура, етнографія, символіка орнаментів, народні ремесла, етнічна ідентичність, культурна спадщина.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ.	6
1.1.Розвиток мистецтва вишивки: еволюція форм та напрямків	6
1.2.Культурний контекст Західного Полісся і формування української вишивки.....	18
1.3. Основні стилі та традиції в українській народній вишивці.....	22
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ.....	25
2.1. Основні світоглядні мотиви та їх значення.	25
2.2. Вплив релігійних вірувань та міфології на вишивку	28
2.3. Аналіз різних видів технік та матеріалів, використовуваних в регіоні	32
РОЗДІЛ 3 ОРНАМЕНТАЛЬНЕ ПИСЬМО НА ОДЯЗІ ТА ПРЕДМЕТАХ ПОБУТУ	39
3.1. Культурні коди і символи давнього одягу Західного Полісся.....	39
3.2. Світоглядні мотиви і художньо-естетичні цінності узорів в побуті українців.....	44
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність вивчення та аналізу української народної вишивки, зокрема вишивки Західного Полісся, полягає в її важливості як частини культурної спадщини та в її потенційному впливі на сучасне мистецтво та дизайн. Українська народна вишивка Західного Полісся є невід'ємною складовою культурної спадщини України, що відзначається своєрідністю мотивів, кольорів та технік виконання. Дослідження цієї форми мистецтва дозволяє краще зрозуміти її історію, символіку та вплив на формування національної ментальності і регіональної культури Волині.

Початки української народної вишивки в Західному Поліссі сягають глибоких історичних коренів. Вишивка в цьому регіоні відображала не лише естетичні смаки, але й соціокультурні та релігійні переконання спільноти. Мотиви вишивки мають символічне значення, передаючи з покоління в покоління традиції, віру та культурні цінності.

Дослідження цієї теми дозволить глибше зрозуміти традиції, символіку та технічні особливості української вишивки, а також її роль у формуванні національної ідентичності, що особливо важливо в сучасних умовах розвитку світу.

Наукова новизна. Наукова новизна роботи полягає у комплексному вивченні особливостей української народної вишивки Західного Полісся з метою збереження та розвитку цієї цінної культурної спадщини. Дістало подальший розвиток розуміння ролі Західного Полісся в загальній українській художньо-естетичній традиції, уточнено вплив релігійно-міфологічних уявлень на культурну свідомість, побут і культурні практики населення Волині. порушені питання щодо впливу та використання давніх традицій вишивки у сучасному мистецтві та культурних індустріях.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення художніх і технологічних особливостей української народної вишивки Західного Полісся з метою збереження та розвитку цього цінного культурного надбання.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати розвиток мистецтва вишивки в історичному контексті;
- визначити роль Західного Полісся в формуванні української вишивки;
- дослідити основні стилі та традиції в українській народній вишивці;
- проаналізувати основні мотиви та їх значення;
- розглянути вплив релігії та міфології на вишивку;
- зробити аналіз різних видів технік та матеріалів, використовуваних в регіоні;
- дослідити культурні коди і символи вишивки на одязі;
- схарактеризувати світоглядні мотиви і художньо-естетичні цінності узорів в побуті українців.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є українська народна вишивка Західного Полісся.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є особливості української народної вишивки Західного Полісся.

Матеріал дослідження. Робота виконана на основі аналізу широкого кола джерел і матеріалів. Використані науково-монографічні праці найбільш відомих дослідників української вишивки. Серед джерел окремо варто відмітити статті у фахових виданнях, матеріали багатьох науково-практичних конференцій і семінарів. Джерельну базу дослідження посилили теоретичні висновки захищених дисертацій з обраної тематики даної бакалаврської роботи. Окрему групу матеріалів дослідження складають теоретичні побудови відомих дослідників народного мистецтва Волині і Західного Полісся зокрема. Всі ці друковані і інтернет-ресурси зазначені в списку використаних джерел. Особливе місце в

матеріалах роботи займають безпосередні зразки вишивального мистецтва, які зберігаються в музеях України та світу. Вони відображені у додатках до роботи.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів та висновків у подальших наукових дослідженнях вишивки Західного Полісся та культури Волині в цілому. Основні положення роботи можуть використовуватись у практичній діяльності музеїв, культурних центрів та майстерень. Результати дослідження можуть знайти ефективне застосування у навчально-виховній роботі закладів освіти та культури, в діяльності органів влади та місцевого самоврядування для вивчення і популяризації народної культури українців.

Апробація результатів та публікації. Результати бакалаврського дослідження відображені в опублікованих тезах та виголошені автором на конференції молодих науковців ВНУ ім. Лесі Українки, а також у статті у фаховому збірнику Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, що діляться на підрозділи, висновків списку використаних джерел і додатків. Основна частина роботи складає 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

1.1. Розвиток мистецтва вишивки: еволюція форм та напрямків

Вишивка є широко поширеним видом декоративного та ужиткового мистецтва, в якому зображення та візерунки виконуються вручну або за допомогою різних методів на різних матеріалах, таких як тканини, шкіра та інші. Вона виконується за допомогою лляних, бавовняних, шовкових, вовняних ниток, а також може містити використання бісеру, коштовних каменів та інших матеріалів.

Перші згадки про вишивку знаходимо у давньогрецьких істориків, проте точно визначити хто і коли вперше створив вишивку неможливо. Це пояснюється тим, що матеріали, на яких виконувалися вишивки, мають обмежений термін зберігання, тому точно встановити час виникнення цього виду мистецтва не вдасться. (Додаток А) Таким чином, залишається приймати на віру гіпотези та припущення вчених [6, с. 9].

Результати археологічних розкопок скіфських курганів свідчать про практику декорування одягу вишивкою в цей історичний період. Це підтверджується знахідками, такими як золота пектораль з кургану Товста могила (IV ст. до н.е.) та срібна ваза з кургану Чортомлик (IV ст. до н.е.). Одяг сарматів, зокрема одяг багатих жінок, також був прикрашений вишивкою, що підтверджується знахідками у курганах Сватова Лучка (I ст. до н.е.) та Соколова Могила (I ст. до н.е.) [2, с. 7].

Особливо цікавою є знахідка з Соколової могили, де виявлено вишивку золотом "в прикріп" та застосування техніки пряденого золота. Це свідчить про високу майстерність вишивального мистецтва та його розвиток ще до християнської ери. Доктор мистецтвознавства Т. Кара-Васильєва аргументує, що вишивка як вид мистецтва розвивалась у дохристиянський період, зокрема

на основі археологічних знахідок, таких як Мартинівський скарб VI ст. н.е. [29, с. 54]. Створені образи та символи вишивання відображали космогонічні уявлення про весь світ та містили в собі заклиналну символіку, відіграючи роль оберега. Узори вишивки виконувалися в строго визначених місцях одягу, щоб надати їм магічну силу (Додаток Б, В).

Інтенсивна праця сприяла розвитку художньої творчості та розширенню художнього сприйняття людиною світу і себе, що відображалось в осмисленні природи, вираженні почуттів до прекрасного у житті та побуті, а також у формуванні уявлень про життя і смерть, про добро і зло, здоров'я і хвороби [18, с. 32]. Висновки дослідників вказують на те, що населення розміщувало вишивані рушники, скатертини на деревах, у хащах та на молитовниках. Магічне та естетичне виражалось в унікальному синтетичному зв'язку.

Поширення вишивки на території сучасної України підтверджується не лише археологічними знахідками, але й історичними джерелами, такими як літописи, звіти мандрівників та знахідки з поховань X-XI століть. Відомі приклади використання вишивки, зокрема, начільні пов'язки, стрічки, комірці, пояси, плащі, які вишивалися золотими нитками на шовку (Додаток Г). X-XIII століття відзначаються формуванням унікальної традиції декоративного мистецтва, де вишивка використовувалася для оздоблення інтер'єрних, обрядових та побутових предметів у княжому, міщанському та сільському житті [11, с. 10]. Ці факти підтверджуються артефактами іконопису, книжкової мініатюри, а також фольклорними та етнографічними дослідженнями.

Давньогалицька мистецька спадщина внесла значний внесок у формування унікальних художніх рис мистецтва України, проявляючи велику енергію творення та надихаючи на любов до краси протягом майже тисячоліття. З поширенням християнства на Київській Русі літургійне шитво, відоме як гаптування, стало надзвичайно популярним для оздоблення церковних храмів та літургійного одягу. У цей період наші предки не лише застосовували візантійську декоративну систему, але й активно творчо інтерпретували її, враховуючи власні народні традиції та ідеали краси, які виростили з ба-

готовікового розвитку вишивального мистецтва [32, с. 68]. Свідченням цього є вишивки цього періоду, які відрізнялися виразною декоративністю та глибоким змістом.

У цей період виникли перші цехи, спеціалізовані на золотому шитті, що сприяло професійному розвитку літургійного шиття за допомогою металевих ниток на міцних шовкових тканинах. Основним методом золотого шиття був "прокол", але також використовувалися "шов по формі" зі скісними стібками та "шов в ялиночку" для створення вузьких стрічок і галузок.

В кінці XII – на початку XIII століть в мистецтві вишивки стало поширюватися використання шиття "в прикріп", коли золоті (срібні) нитки рівномірно застелялися стібками на тканині [37, с. 121]. Цей метод вишивки дозволяв створювати дуже дрібні та складні малюнки, а також надавав вишивці блискучий вигляд. Однією з єдиних збережених пам'яток цього періоду є складний ромбовий розвід із розетками на краях ромбів у круглих обрамленнях, знайдений на Тернопільщині і виконаний за технікою "в прикріп".

У цей період мистецтво вишивки золотом і сріблом також відіграло важливу роль у церковному обрядовому житті. Фрагменти єпитрахилі з зображенням Оранти з ангелами в Софії Київській XII століття є виразом майстерності давньоруських вишивальників у художньому інтерпретуванні іконопису. З впровадженням гаптування почали формуватися звичаї виставляти в храмах під час святкових подій дорогоцінний одяг та прикрашати храми вишитими тканинами (Додаток Д). Князі вручали церквам дорогоцінний гаптований одяг як пам'ятку і знак пошани. Таким чином, мистецтво вишивання золотом і сріблом набуло великої цінності і визнання в церковному житті давньоруських міст.

Крім цього, вишивка золотими та срібними нитками була популярна серед шляхти та заможних людей. Вона використовувалася для прикрашання різноманітного одягу. Вишивка золотом та сріблом вважалася вишуканою та розкішною технікою, що підкреслювала соціальний статус особи. Такі вишиті вироби були предметом пишого подарунка.

Техніка "в прикріп" застосовувалася не лише в київській Русі, але і в інших європейських країнах. Вона використовувалася для вишивки королівських мантий, покривал для алтарів, а також для створення різноманітних церковних предметів. Специфіка вишивки "в прикріп" полягала в тому, що вона вимагала від майстрів великої уваги до деталей та вміння працювати з вельми дрібними образами. Такий вид вишивки був дуже працездатним та вимагав високого рівня майстерності.

У цілому, мистецтво вишивки золотом і сріблом у XII-XIII століттях мало велике значення як в церковному, так і в світському житті. Вишивка "в прикріп" відіграла важливу роль у традиціях та обрядах давньоруських міст, підкреслюючи їхню розкіш та вишуканість. Такі вишивані вироби стали не лише об'єктом пишної прикраси, а й символом вишуканого смаку та соціального статусу [24, с. 113].

Золочівський фелон – це шедевр гаптування, що датується кінцем XV століття. (Додаток Е) Він може вважатись образцем вишуканої художньо-стилістичної виразності, яка відображає як загальну сюжетну композицію, так і виразність кожного окремого зображення. Цей неперевершений шедевр розташований у церкві Святого Миколая у місті Золочів на Львівщині. Його унікальність полягає в тому, що він вражає вишуканістю та майстерністю як у загальному виконанні, так і в деталях.

Одним з видатних прикладів гаптування є відома плащаниця з села Жиравки, що прикрашає церкву Архангела Михаїла. Її художні та технічні особливості роблять її видатним зразком мистецтва того часу. Ще одним давнім зразком є плащаниця Зосима Прокоповича, розміщена в Успенській церкві Києво-Печерської Лаври у 1655 році [4, с. 342]. На ній використовується техніка гаптування, щоб зобразити тіло Ісуса Христа "шовом по формі" з використанням кольорового шовку (Додаток Є). Це свідчить про синтез гаптування та вишивання шовком, а також про високий рівень майстерності та художньої виразності.

У цей період у вишивальному мистецтві активно використовувалися техніки золотошвейництва, такі як "у прокол", "у прикріп" та "за картою". Для цих художніх прийомів використовувалися сухозлітка - вузька металева волочена нитка золота або срібла, яку виготовляли місцеві ювеліри, серед яких виділялися майстри міста Львова. Крім сухозлітки, вишивали також золотою ниткою або пряденим золотом (сріблом), що являють собою лляну або шовкову нитку, щільно обкручену вузькою золотою (сріблястою) стрічкою [24, с. 98]. Це дозволяло досягнути вражаючого ефекту та вишуканості в кожному шві, в кожній деталі твору.

У цей період українське мистецтво засвоїло та розвинуло різні техніки та прийоми, які дозволили досягти високого рівня вишуканості та майстерності. Подібні шедеври є важливими частинами культурної спадщини та свідчать про талант і кмітливість українських майстрів. Вони викликають захоплення та захоплюють своєю красою та вишуканістю. Ці шедеври гаптування є важливими свідченнями мистецької та релігійної традиції українського народу і їхнє значення неоціненно в контексті розвитку мистецтва та культури в цілому.

У другій половині XVII століття в Україні спостерігався значний прогрес у сфері освіти, культури та мистецтва. Козацька старшина активно включалася в суспільне життя, встановлюючи свою владу шляхом будівництва різноманітних цивільних і релігійних споруд. Одним із ключових явищ української культури у цей період було заснування монастирів козацькою старшиною. Їх підтримка та благодійність сприяли розвитку монастирського життя, зокрема у ролі центрів вишивання та гаптарства. (Додаток Ж) Мистецтво монастирської вишивки проявляло високий рівень художнього вирішення та майстерність технічного виконання, які були характерні для вишивального мистецтва XV-XVII століть [4, с. 443].

Основними об'єктами для золотошвейництва стали релігійні предмети, які використовувалися під час богослужінь, такі як ікони, вівтарні одежі, воздухи, катапетасми, плащаниці. Вони мали чітко визначене призначення та важливе місце у храмі, і відігравали значну роль у сюжетно-символічній структурі.

У другій половині XVII століття з'явилася нова техніка вишивання - "за настилом", яка надавала гаптуванню виразності та рельєфності. Цей метод був варіацією шиття "у прикріп" (Додаток 3), і включав в себе панцирне шиття та різноманітні методи кріплення металевих ниток, що утворювали різноманітні геометричні візерунки.

У цей період також виділяються два основних напрями у розвитку мистецтва вишивки. Перший – це розвиток вишивки в традиційних колірних та орнаментальних рішеннях, які були характерні для попередніх століть, але отримали нове життя завдяки використанню нових технік та матеріалів. Другий напрям – це поява нових тематик та стилів у вишивальному мистецтві, що відбивали зміни в суспільстві та культурній ідентичності. З'явилися нові мотиви, які відображали козацькі традиції, битви, подвиги, та інші історичні події того часу [23].

Паралельно з розвитком літургійного гаптування, вивчається еволюція вишивки на одязі та предмети побуту. За Л. Т. Кравчуком, немає збережених зразків української народної вишивки XVI століття, проте з церковного живопису того періоду отримуємо інформацію про узори народних тканин та вишивок, які прикрашали одяг. Ці мотиви схожі на зразки з XIX століття, свідчаючи про поширення вишивки у народному побуті. Найстаріша відома датована пам'ятка народного вишивання - фрагмент рушника 1673 року, що відзначається високим технічним рівнем виконання.

Вишивки XII - XVIII століть виконувалися на різних типах тканин, включаючи домоткані та мануфактурні матеріали, а також шкіру. Для цих робіт застосовували найдоступніші ручнопрядні нитки з льону, коноплі, вовни природного кольору, а також тканини, які були виготовлені з привезених матеріалів, таких як бавовна, шовк та металеві нитки, що стали популярними з середини XII століття [11, с. 11].

Одним із найвизначніших творів XVIII століття є скатертина, вишита бавовняними нитками технікою дрібного хрестика. У вишиванні

використовувалися золото, срібло, шовк та яскраві шиті вставки для декорування жіночого та чоловічого одягу та його елементів.

Інші види вишивок включали в себе використання золота, срібла, шовку та барвистих вставок для прикраси одягу як для жінок, так і для чоловіків. Таке вбрання з дорогих тканин вишивалося надзвичайно майстерно. Прикладом цього можуть бути шапки гетьманів Богдана Хмельницького та Данила Апостола, які були декоровані рослинними орнаментами і вишиті технікою гладі.

Хоча інформація про народну вишивку XV - XVII століть обмежена, є свідчення про її поширення на всій території України. Одяг козацької старшини та їх побутові речі часто виготовлялися з особливим вишиванням, щоб відображати їхню силу і багатство [16]. Серед таких речей були скатертини, килими, покривала.

Українська вишивка також увійшла до елементів виготовлення козацького вбрання та побутових речей, для того щоб підкреслити статус та багатство свого власника. Особлива увага приділялася вишиванню кінського спорядження, зокрема парадних сідел і попон.

Твори художнього вишивання були важливою прикрасою для церковних храмів і монастирів. До XVIII століття вишивка виводилася на одяг і предмети побуту, пов'язані з релігійними обрядами та таємними значеннями. Українське гаптування мало міцне фольклорне підґрунтя і поєднувалося з відомими морально-етичними уявленнями та ідеалами краси, як стверджує науковець Т. Кара-Васильєва [18, с. 11].

В кінці XVII століття стиль бароко, який прийшов із Європи, почав набирати популярності в українському шитті. Цей стиль відзначався більшою декоративністю та виразністю, і він злився з прагненням народного мистецтва до більш вишуканого стилю, створюючи тим самим українське бароко. Саме у П'ятницькому монастирі на Чернігівщині вперше застосували його у вишивальному мистецтві.

У XVIII столітті розвивалися різні методи гаптування, такі як "за настилом", "за картою", "по мотузці", а також використання срібла, золота та кольорового шовку. Проте метод шиття "в прикріп" залишався в тіні. Великий внесок у популяризацію стилю бароко зробив Києво-Фролівський жіночий монастир, який став центром гаптарського мистецтва.

Серед видатних творів гаптарського мистецтва можна відзначити роботи ігумені Олени Києво-Фролівського монастиря, яка очолювала монастир у 1749-1754 роках. Також слід згадати катапетасму Успенської церкви Києво-Печерської Лаври (1756 рік), фелони "Собор Архістратиґа Михаїла" та "Таємна вечеря" (1748 рік), а також плащаницю для Михайлівського Золотоверхого монастиря (Додаток II). Ігуменя вперше використовувала прийом вишивання сканим золотом в покріві "Собор Архістратиґа Михаїла", додаючи до золотої нитки кольоровий шовковий, що створювало чудову гармонію кольорів вишивки [4, с. 326].

Таким чином, українське бароко відіграло важливу роль у розвитку мистецтва в Україні та збагатило його новими техніками та стилями. Гаптарське мистецтво стало не лише способом прикрашання тканин, а й виразом національної самобутності та культурної спадщини. Відомі майстри цієї галузі створили неперевершені твори, які донині залишаються прикладами вишуканості та витонченості. Їхні роботи є унікальними свідченнями того, як спадщина минулих поколінь надихає наші дні й зберігає свою цінність протягом століть.

Золоті вишивки відомі своїм бездоганним виконанням, проте нововведення у літургічному шитті, такі як додавання деталей обличчя та тіла на зображеннях, а також краса золотих вишивок блисками та напівдорогоцінним камінням, призвели до зростання мистецтва гаптування, яке спостерігалось протягом XVIII – XIX століть.

У процесі історичного та культурного розвитку України виникла українська народна вишивка, проте матеріальні свідчення її існування збереглися до наших днів лише з 80-х – 90-х років XIX століття. З XIX століття

до початку ХХ століття було збережено значну кількість народних вишивок, які свідчать про високий художній та технічний рівень розвитку цього мистецтва. Наприклад, вишивка шовком була популярна в одязі та побуті багатих людей, але вона відображала ідеали краси, характерні для народного мистецтва (Додаток I, Ї) [2, с. 16]. Розкішно вишиті шовкові вироби взаємодіяли з вишивками, які прикрашали рушники та скатертини.

За словами Р. В. Захарчук-Чугая, ХІХ століття є ключовим періодом у розвитку української народної вишивки. Протягом цього періоду збереглося значно більше датованих вишивок, вишивка стала поширеною, ставши одним з основних видів народного декоративного мистецтва. Вишивали у кожному селі, а також у містах вишивку виконували у дворянських, купецьких та міщанських колах, а також у монастирських майстернях. У цей час мистецтво вишивки переживало свій розквіт, стаючи невід'ємною частиною української культури. Техніка вишивання стала більш тонкою, деталізованою та виразною, відображаючи важливі елементи українського життя та традицій.

У другій половині 19 століття велику увагу почали приділяти українській народній вишивці, визнаючи її високу художню цінність. Це було періодом, коли прогресивні діячі сприйняли вишивку як важливий елемент української культури. В різних частинах України формувалися унікальні орнаментальні мотиви, композиції та техніки вишивання, що відображали традиції та культурні вподобання народу [11, с. 8]. Цей період також був важливим для створення назв для різних технік вишивання, які допомагали відокремити різні стилі та методи.

У багатьох селах України були створені великі вишивальні майстерні, які виготовляли скатертини, рушники, наволочки та одяг. Хоча замовники часом впливали на творчість вишивальниць, основними залишалися класичні зразки вишивки, які часто використовувалися у домашніх умовах.

У 19 столітті відбулося послідовне перетворення вишивки в ремесло та промисел, особливо у міських районах. Майстри в містах Косів, Вижниця, Чернівці, Охтирка, Пирятин використовували техніки пацьоркової (бісером) та

тамбурної вишивки. Вишивка як ремесло була частиною глибоких місцевих традицій та спрямована на обслуговування обмеженого кола споживачів. [11, с. 15] Якість вишивок залежала від творчої ініціативи виконавців.

Усі ці процеси стали основою для виникнення унікальних стилів української народної вишивки, які дослідники вивчають і зараз. Вишивка стала не лише елементом побуту, а й важливим символом національної ідентичності. Вона втілювала в собі дух традицій, та відображала місцеві особливості та історію.

У наукових працях І. Гургули, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєвої, А. Чорноморця та Л. Кравчука виявлена поступова еволюція художніх прийомів вишивання. Вони досліджують художні особливості, стилі та технічні аспекти вишивок з різних регіонів України, таких як Волинь, Рівне, Київ, Чернігів, Полтава, Дніпропетровська область, а також Східне і Західне Поділля, Галичина, Бойківщина, Гуцульщина, Буковина та інші місцевості.

Л. Кравчук, аналізуючи розвиток вишивки від ХІХ до початку ХХ століття, приходять до висновку, що, незважаючи на прагнення прогресивних колективів зберегти традиції народного вишивання, вплив фабричної продукції з її міщанським стилем та антихудожньою спрямованістю мав помітний вплив на майбутній розвиток цього мистецтва.

У ХХ столітті вишиванка стала одним з найпоширеніших видів декоративного мистецтва. У відомих центрах народного мистецтва, таких як Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Поділля, з'явилися кооперативні майстерні – перші великі школи вишивання.

Процес колективізації, а також голодомор 1932-1933 років і події Другої світової війни, а також спад життєвого рівня в післявоєнні роки спричинили значний занепад у вишивальному мистецтві України [10, с. 5]. Однак під керівництвом прогресивної української інтелігенції вишивання досягло нового розквіту. Важливим кроком для подальшого розвитку було введення вишивання як мистецької спеціальності в художніх навчальних закладах. Розпочався

глибокий процес вивчення вишивки, з особливою увагою до народного вишивання як джерела для нових художніх композицій.

Урбанізація та індустріалізація значно вплинули на розвиток вишивання, перетворюючи його стиль та техніку. Науковці досліджують різні регіональні варіації вишивки, виявляючи різноманітність та багатство культурних традицій різних регіонів України (Додаток Й).

Важливим етапом розвитку вишивання стало виникнення кооперативних майстерень, де вишивальниці могли навчатися та співпрацювати з іншими майстрами, що сприяло обміну досвідом і підвищенню якості вишивання. Це сприяло появі нових стилів та технік вишивання.

Значний занепад у вишивальному мистецтві України внаслідок соціально-економічних труднощів був подоланий завдяки активній діяльності української інтелектуальної еліти. Вони не лише підтримували вишивку як важливий аспект культурної спадщини, а й допомагали впровадженню вишивки як самостійної художньої спеціальності в навчальних закладах. Це відкрило нові можливості для молодих художників та майстрів вишивки.

У ході подальшого розвитку вишивання, виникли нові методи і техніки, які сприяли розквіту цього мистецтва. Дослідження авторів показали, що вишивка стала не лише важливим видом народного мистецтва, а й справжньою формою вираження та самовираження національної культури.

Розвиток та популяризація українських вишивок – це одна з найважливіших складових культурної політики України. Ця унікальна традиція має старовинні корені і багату історію, яка розпочалася від часів Київської Русі. Робота у цьому напрямку відбувалася в художньо-промислових майстернях по всій території України, зосереджуючи увагу на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині, Поділлі та західних областях.

Ці майстерні стали центрами виробництва, де вироблялися неперевершені художні шедеври. Вони стали особливими мистецькими школами, які вплинули на стилістику вишивок різних районів України. Враховуючи деякі найвідоміші майстерні, такі як Решетилівська на Полтавщині, Дігтярівська на Чернігівщині

та інші, важливо відзначити, що їхні твори відомі своєю художньою цінністю та високим технічним виконанням.

У післявоєнний період, зокрема починаючи з кінця 1940-х - 1950-х років, вишивка стала широко розвиватися завдяки спільній творчій праці народних майстрів та професійних художників. Це дало поштовх створенню нових кооперативів і промислових артілей, які згодом у 1960-х роках перетворилися на державні підприємства [1].

Далі ці підприємства стали частиною системи Міністерства місцевої промисловості, Укрхудожпрому та Міністерства побутового обслуговування населення. Це стало важливим кроком у вдосконаленні виробництва вишивок та підвищенні їхнього художнього рівня.

Наукові дослідження вишивки також свідчать про те, що співпраця між художниками та народними майстрами сприяла відродженню та вдосконаленню художньої культури вишивок [8, с. 113]. Вони також сприяли розвитку нових підходів до вибору матеріалів та технічного виконання вишивок.

Українська вишивка – це не просто різновид прикрашання одягу чи предметів побуту. Це унікальний спосіб передачі історії, традицій, вірувань та поглядів українського народу. Це насправді велике мистецтво, яке поєднує в собі дух минулого та сучасність (Додаток К).

В Україні було опрацьовано близько 150 різних методів вишивання, які свідчать про загальні риси та коріння основних технічних прийомів цього ремесла, незважаючи на місцеві відмінності. Починаючи з кінця 1940-х - 1950-х років, вишивка почала широко розвиватися завдяки спільній творчій праці народних майстрів та професійних художників. У післявоєнний період невеликі кооперативи почали об'єднуватися, а згодом, у 1960-х роках, промислові артілі перетворилися на державні підприємства, що стали частиною системи підприємств Міністерства місцевої промисловості, Укрхудожпрому та Міністерства побутового обслуговування населення. У цей період також розпочалося машинне вишивання.

Творча співпраця сприяла відродженню та вдосконаленню художньої культури вишитих виробів, новому використанню місцевих особливостей та підходів до вибору матеріалів та технічного виконання.

У сучасний час було опрацьовано близько 150 технік вишивання на території України, що свідчить про спільні риси і корені основних технічних прийомів вишивання, незважаючи на їх місцеві відмінності.

1.2. Культурний контекст Західного Полісся і формування української вишивки

Культурний контекст Західного Полісся, який включає його унікальну природу, різноманітний етнічний склад та багаті традиції, справив значний вплив на формування особливого стилю вишивки і відігравав ключову роль у розвитку вишивки в Україні.

По-перше, унікальна природа Західного Полісся, яка характеризується лісистими масивами, великою кількістю річок і боліт, відіграла важливу роль у формуванні менталітету місцевого населення [12, с. 6]. Ця природа вплинула на естетичні уявлення мешканців регіону, а також надала важливі мотиви для вишивки, такі як зображення рослин, тварин та природних елементів.

По-друге, різноманітний етнічний склад Західного Полісся, який включав українців, білорусів, поляків та інші етнічні групи, також мав значний вплив на стиль вишивки. Взаємодія різних культурних традицій та звичаїв призвела до створення унікальних візерунків і звичаїв, які знаходили своє відображення у вишивці.

Багаті традиції Західного Полісся, пов'язані з релігійними та культурними святами, обрядами та звичаями, відобразилися в мистецтві вишивки. Символіка, яка була важливою частиною місцевої культури, стала невід'ємною складовою вишивальних мотивів і орнаментів.

У цілому, культурний контекст Західного Полісся визначив особливий стиль вишивки, який поєднував у собі природні мотиви, етнічні впливи та

культурні традиції. Цей стиль вплинув на розвиток вишивки в Україні, внісши унікальний внесок у національну культуру та мистецтво.

Найдавніші знахідки археології свідчать про використання вишивки на території Західного Полісся ще з часів енеоліту в контексті розвитку культурних процесів на території Європи [22, с. 14]. Західне Полісся, як і інші регіони, було місцем активного розвитку неолітичних культур, які виявилися багатими на археологічні пам'ятки, що свідчать про високий рівень ремесел та мистецтва на території регіону.

Археологічні знахідки, здійснені в різних точках Західного Полісся, виявили вироби з енеолітичного періоду, що містять можливі елементи вишивки, її різні форми та мотиви.

Наприклад, у відкритих археологічних комплексах на Західному Поліссі, таких як поселення та поховання, знахідки вказують на те, що цей вид мистецтва був широко використовуваний для декорування одягу та предметів побуту населення. Можна припустити, що вишивка мала не лише декоративну, але і символічну функцію, що відображало соціокультурний контекст енеолітичного періоду.

Такі знахідки підтверджують, що мистецтво вишивки було важливою складовою культури населення Західного Полісся в давні часи. Вишивка не лише прикрашала предмети побуту, а й відображала мистецьку спритність та культурні традиції того часу.

Західнополіська вишивка виявляє спільні риси з вишивкою народів Північної Європи, особливо щодо застосування однобарвності та геометричних орнаментів. Ці спільні риси можуть бути пояснені схожістю культурних контактів та впливів між різними етнічними групами, що проживали в цих регіонах [11, с. 17]. Однак, на відміну від абсолютно однотипної вишивки, Західнополіська вишивка також має свої локальні особливості.

Перевага однобарвності у вишивці на Західному Поліссі може свідчити про прагнення до простоти та стриманості в дизайні. Ця характеристика могла

виникнути з прагнення до зручності та функціональності, особливо у вишивці, яка використовувалася для прикраси побутових предметів та одягу.

Геометричні орнаменти відображають вплив раціонального мислення та символіки народної культури. Вони можуть мати символічне значення або бути просто естетичними елементами. Геометричні мотиви дозволяли створювати ритмічні та гармонійні композиції, що сприяли створенню естетично привабливих виробів.

Однак, попри спільні риси з вишивкою Північної Європи, Західнополіська вишивка також виявляє локальні особливості. Ці особливості можуть включати унікальні мотиви, стилі та техніки, які відображають конкретні культурні та історичні контексти регіону. Наприклад, вишивка може містити мотиви, пов'язані з природою, традиціями, релігією та іншими аспектами життя населення Західного Полісся. Такі локальні особливості надають Західнополіській вишивці унікальний ідентифікаційний характер і роблять її неповторною серед інших етнічних груп.

На Західному Поліссі можна виявити різноманітні види давньої вишивки, які сприяли формуванню та розвитку українського вишивального мистецтва. Серед них виділяються такі традиційні техніки, як заволочю, занизуванням, настилуванням, вирізуваний шов та гладдю [37, с. 143]. Ці види вишивки стали основою для подальшого розвитку та трансформації української вишивки.

1. Заволочю: ця техніка вишивки передбачає використання ниток для створення різноманітних орнаментальних мотивів на тканині. Зазвичай заволочю виконувалася на лляному або конопляному полотні, а вишивальні нитки можуть бути різних кольорів і товщини. Через використання цієї техніки, вишивка набувала виразності і насиченості малюнка;

2. занизуванням: це ще одна поширена техніка вишивки, при якій нитки прокладаються зверху вниз крізь тканину. Часто використовуються різні кольори ниток для створення багатобарвних зображень. Занизування дозволяє створювати деталізовані та вишукані візерунки;

3. настільованням: ця техніка полягає в тому, що нитка вводиться на певній відстані від краю тканини, утворюючи вишивальний шов. Настільований шов може мати різні геометричні форми та розміри, що дозволяє створювати різноманітні візерунки;

4. вирізуваний шов: це особлива техніка вишивки, при якій нитка вводиться в тканину з одного боку і виводиться на іншому, утворюючи вишивальний шов, який може мати форму різних геометричних фігур. Вирізуваний шов додає текстурність та об'ємність вишивці;

5. гладдю: ця техніка вишивки використовується для створення гладенької поверхні без видимих швів. Нитки рівномірно розміщуються на поверхні тканини, утворюючи різноманітні малюнки та орнаменти.

Ці види вишивки відображають багатовікову традицію ручної обробки тканин та використання орнаментальних мотивів у народному мистецтві Західного Полісся. Вони стали важливим елементом у формуванні та розвитку української вишивки, передавалися з покоління в покоління та стали основою для подальших естетичних та технічних інновацій.

Західнополіська вишивка відзначається збереженням давніх геометричних мотивів, які мають глибокі космогонічні зв'язки. Ці мотиви відображають уявлення народу про космічний порядок, космічні елементи, символіку природи та космічних сил. Збереження таких мотивів у західнополіській вишивці відіграє важливу роль у збереженні та передачі культурної спадщини, а також збагачує традиції української вишивки [32, с. 128].

Одним із найпоширеніших геометричних мотивів у західнополіській вишивці є різноманітні геометричні фігури, такі як квадрати, трикутники, кола, ромби та лінії. Ці мотиви можуть бути розташовані в різних комбінаціях і утворювати складні візерунки. Наприклад, квіткові мотиви, які часто зустрічаються в західнополіській вишивці, можуть мати форму геометричних фігур, які символізують різноманітні аспекти природи та космосу.

Також у західнополіській вишивці можна знайти мотиви, пов'язані з астрономічними об'єктами, такими як сонце, місяць, зорі та планети. Ці мотиви

відображають уявлення народу про космічний порядок та відношення до навколишнього світу.

Збереження та використання геометричних космогонічних мотивів у західнополіській вишивці не лише підтримує традиції минулих поколінь, але і збагачує українську вишивку новими символічними та естетичними значеннями [5]. Це створює можливість для подальшого розвитку та трансформації цього виду народного мистецтва, а також сприяє збереженню унікальності та ідентичності культурного спадку Західного Полісся.

Вишивка на Західному Поліссі продовжує свій розвиток під керівництвом сучасних майстрів, які вміло поєднують стародавні традиції з сучасними техніками та художніми рішеннями. Цей процес сприяє збереженню та розвитку художніх особливостей та локального стилю вишивки на цій території.

Сучасні майстри вишивки на Західному Поліссі використовують традиційні мотиви та орнаменти, що були характерні для попередніх епох, і водночас додають до них нові елементи та інтерпретації. Вони впроваджують у вишивку сучасні кольори, матеріали та техніки, що робить її більш виразною та сучасною, але при цьому віддає шану традиціям та спадщині минулих поколінь.

Усе це сприяє тому, що вишивка Західного Полісся залишається живою та актуальною формою народного мистецтва, яка відображає дух та традиції цього регіону, а також робить свій унікальний внесок у культурний ландшафт України.

1.3 Основні стилі та традиції в українській народній вишивці

Орнаментальні візерунки українських вишивок, коріння яких сягають у місцеву флору та фауну, а також у історичну спадщину, відображають елементи символіки стародавніх культів. Протягом історії мистецтва вишивання, конкретний зміст символічних зображень зазнав змін, стаючи більш абстрактним, але їх символіка в основному збереглася завдяки традиціям.

Українська народна вишивка є не лише важливим артефактом культурної спадщини, але й своєрідним відображенням естетичних, символічних та

практичних аспектів українського народу [18, с. 37]. Вона пронизана різноманітністю стилів та традицій, які відображають багатошаровість та багатофункціональність української культури.

1. Геометричний стиль у вишивці є найдавнішим та широко поширеним. Характеризується використанням простих геометричних форм, таких як ромби, кола, хрестики, прямокутники. Ці елементи орнаменту поєднуються у ритмічні схеми, створюючи унікальні мотиви. Геометричний стиль найчастіше пов'язаний з регіонами Полісся, Поділля та Слобожанщина. (Додаток Л)

2. Рослинний стиль вишивки відображається у використанні стилізованих мотивів квітів, листя та гілок. Ці мотиви відображають природні багатства і символізують життя, плодючість та родючість землі. Цей стиль особливо поширений у Гуцульщині, Буковині та Карпатах. (Додаток М)

3. Зооморфний стиль вишивки зображує тваринні мотиви, такі як птахи, звірі та риби. Ці мотиви часто несуть символічне значення, відображаючи силу, мудрість чи магічні якості. Зооморфні мотиви поширені у всіх регіонах України, але особливо типові для Полтавщини, Чернігівщини та Слобожанщини.

4. Антропоморфний стиль вишивки відображає зображення людей, які часто мають символічне значення або представляють елементи народних обрядів та традицій. Ці зображення можуть символізувати різноманітні аспекти людського життя, від радості та обрядовості до роботи та війни.

Українська народна вишивка виконується в різних техніках, таких як хрестик, гладь, мережка, вирізка та чернець [37. С. 97]. Щодо кольорів, традиційно використовуються червоний, чорний, синій, зелений та жовтий, кожен з яких має своє символічне значення, що відображає аспекти природи, віри та культури.

Мистецтво української вишивки є одним з найбільш унікальних та розкішних видів народного мистецтва. Воно не лише відображає використання вишуканих орнаментів та складних візерунків, а й відзначається особливою кольоровою гамою та техніками, які застосовувались майстрами під час створення цих унікальних шедеврів.

У вишивці використовувались лише п'ять основних кольорів, кожен з яких несе свій унікальний зміст та символіку. Білий колір символізує культ Батька-творця, світло та чистоту, що відображає духовність та невинність. Використовувався на сорочках, які спершу вибілювали та обробляли за допомогою чотирьох природних елементів – землі, вогню, води та повітря. Чорний колір символізує "божественну графіку", створення світу та захист від нечисті, а також має в собі таємні знання і силу землі. Червоний є ознакою єднання праматері та Батька-творця, символізує поєднання матерії та духу, життєдайного Сонця, радості землі та палкої любові. Синій відтінок символізує воду та холод, а жовтий відображає волю та щастя.

Ці п'ять кольорів були обрані не випадково, вони відповідали числу стихій на землі та природним елементам. Що стосується технічної сторони ремесла, то використання вовни та шовку вважалося найкращим варіантом, оскільки вірувалося, що вони накопичували інформацію та пам'ять про людину та очищали від негативної енергії. Також використовувалися срібні та золоті нитки для додання розкішу та блиску вишивці.

Щодо матеріалів, то для вишивання використовувалися льон, коноплі та шовк, а в кінці 19 століття були додані нові матеріали, такі як перкаль, коленкор, батист, китайка, кумач та інші. Щодо схем вишивки, то використовувалися стародавні та автентичні методи, такі як "прокол", "шов за формою", "шов в ялиночку", "шов у прикріп", "шов по мотузці", "панцерний шов", а також додалися нові техніки, такі як стрічкова та букетна побудова.

У вишивці також використовувалися різноманітні види оздоблень, такі як гаптування золотом та сріблом, мережки та плетіння, а також бісер, стеклярус, намистини. Це створювало додатковий обсяг та розкіш вишивці, зроблюючи кожен виріб унікальним та неповторним.

Українська вишивка - це виразне виявлення української культури, традицій та національної ідентичності. Кожен візерунок, кожен кольоровий відтінок, кожна техніка має в собі величезний духовний та історичний зміст, який додає кожному виробу особливу цінність та значення.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

2.1. Основні світоглядні мотиви та їх значення

Унікальні природні умови Західного Полісся суттєво вплинули на побут, традиції та культуру його мешканців. Густі ліси, численні річки та озера, великі болота сформували традиційні заняття та спосіб життя місцевих жителів. Риболовля, мисливство, збиральництво, традиційні промисли протягом століть були невід'ємною частиною повсякденного життя жителів Полісся. Незважаючи на модернізацію та розвиток регіону, багато з цих традиційних видів діяльності та ремесел все ще практикуються та передаються з покоління в покоління.

До того ж релігійно-духовні вірування жителів Західного Полісся збереглися в унікальний спосіб. Регіон відомий своїм багатим фольклором, обрядами та традиціями, пов'язаними зі світом природи та сільськогосподарським календарем [15, с. 156]. Язичницьке коріння багатьох із цих традицій пере-плелось з християнськими впливами, створивши багатий гобелен духовних практик, характерних для Західного Полісся.

Поліська вишивка має свої власні особливості, які роблять її унікальною і неповторною. Вона вражає своєю простотою та водночас глибиною закладених у неї символів. Її вишуканість та мініатюрність додають особливого шарму цій традиційній формі мистецтва. Багатство варіантів та чіткість композиції роблять її дуже різноманітною та цікавою для вивчення (Додаток Н).

У вишивці поліщуків відсутність деталізації в орнаментах не зменшує її краси та сенсуальності. Навпаки, це додає роботам загадковості та таємничості. Використання червоних ниток у вишивці надає їм яскравості та емоційності, роблячи їх ще більш привабливими та захоплюючими.

В українській вишивці важливу роль відіграють символічні рослинні та квіткові мотиви, які мають глибоке значення [25, с. 22]. Наприклад, барвінок символізує пам'ять про предків, а калина вважається дівочим символом. Дерево

вишивається як символ роду, а листя дубу – як ознака сили чоловіка. Виноград же вважається символом добра. Ці символи не відтворюються вишивкою цілком натуралістично, а скоріше стилізовано, що робить українську вишивку особливою.

Один з улюблених мотивів поліської вишивки – це зображення пташок, які часто вишивали у парі, особливо при вишивці рушників. Це символізує щастя та любов, а також становить важливу частину української культури.

На поліських вишивках часто зустрічаються розетки з чотирма, шістьма або вісьмома кінцями, які символізують зв'язок між землею та небом і вказують на нескінченність життя. Ці мотиви вишивки мають глибокі релігійні та символічні значення, що є важливою частиною української народної традиції [20, с. 120].

Поліські вишивки виконувались на льняних або конопляних тканинах з використанням переважно червоних та чорних кольорів. Ці яскраві кольори символізували енергію та силу, а також мали за мету відлякувати злих духів. Українська вишивка була не лише засобом вишивання, а й мистецьким вираженням українського народу, його вірувань та традицій.

В Рівненській та Волинській областях України існує багата традиція вишивання, яка передається з покоління в покоління. Ця регіональна вишивка відрізняється своєю унікальністю і різноманітністю в орнаменті та кольорі. Вишивання в цих регіонах має свої особливості, такі як прямі та ламані лінії, ромби, восьмикутні зірки, які повторюються по декілька разів. Ці орнаменти нагадують узорне ткацтво завдяки чітко вишитим лініям, що створюють враження складного мережива. Вони також можуть мати захисне значення і відгороджувати від негативної енергії. Улюбленими орнаментами вишивання були також рослинні мотиви, такі як виноград та терен, що відображали природу та родючість землі. Вишивки цього регіону відзначалися переважно червоним кольором, іноді доповнюючись чорним або синім (Додаток О).

У деяких районах Волині у вишивках можна помітити ромбові узори, які вписуються у прямокутники. Ці вишивки виконувалися червоним та синім

кольором. На Рівненщині також були свої особливості – тут знаходили своє втілення вишивка гладдю, "набируванням" та "вирізуванням", виконані білим кольором.

На Київщині та Чернігівщині традиційні геометричні мотиви вдало поєднували з рослинними мотивами, такими як берізка, терен, виноград, барвінок, хмель, гусячі лапки та інші [26, с. 86]. Окрім "занизування" тут використовували ще й різноманітні ажурні візерунки. Вишивання рушників у цих регіонах відзначалося горизонтальними смужками, що виконувалися за допомогою "лиштви", "занизування" та "вирізування". Традиційно для цих регіонів були характерні червоні вишивки, але також зустрічалися білі вишивки у поєднанні з ажурною мережкою та "вирізуванням".

У Поліссі рослинні орнаменти часто втілюють символіку, що відображає значення різних рослин. Наприклад, дерево життя символізує пам'ять про рід, виноград відображає доброту та багатство, барвінок — пам'ять, а дубове листя — чоловічу силу. Кожен з цих символів має своє значення і вкладається в орнамент, роблячи його носієм особливого змісту.

Рослинні візерунки на рушниках Полісся різноманітні, але вони не є точними копіями живої природи, або стилізовані. Вони відтворюють квіти, такі як лотоси, троянди, волошки, гвоздики, маки, тюльпани, дзвіночки та інші, з великою увагою до деталей. Серед плодів можна розпізнати виноградні грона, дубові жолуді, ягоди калини тощо. Також у орнаментах часто зустрічаються різноманітні ягідні композиції. Щодо листя, вишивалися листя дуба, лози, калини, хмелю, папороті, акації.

Часто в рушниках можна побачити зображення квіткових розеток з різним числом пелюсток — 4, 3, 5, 8 тощо. Ці форми вважаються символами вищих сакральних цінностей, пов'язаних з культовим відношенням до неба та землі, а також символами нескінченності, гармонії та часу [35, с. 13]. Пелюстки троянди трактуються особливо оригінально: п'ятипелюсткова троянда символізує мовчання, шестипелюсткова — єдність, рівновагу та щастя, семипелюсткова — святість і довершеність, восьмипелюсткова — вічне життя та благодать.

Протягом останніх десятиліть у рослинному орнаменті Полісся все частіше можна побачити натуралістичні зображення домашніх та культурних рослин, таких як георгіни, лілії, чорнобривці, соняшники тощо. Це тривожне явище, оскільки воно свідчить про відходження етнічних традицій, руйнує своєрідність вишивки та призводить до збіднення світового мистецького надбання, до якого належить і Полісся.

Чисті рушники є символом духовної чистоти, вищих етичних та естетичних ідеалів, а також спокою та вічного існування. Вони стали необхідним елементом у всіх українських обрядах. Орнаменти на рушниках несуть інформацію, яка спонукає до роздумів та почуттів, передають переживання та прагнення, смаки та уподобання [6, с. 197]. Рушник є символом у символі, знаками-молитвами вогню, землі, повітря та води. Орнаменти рушників відтворюють закони заборон і позбавлені вседозволеності, дозволяючи лише певні варіації зображень. Рушники прикрашали покуть, міжвіконня, сволоки, двері, ікони, картини та фотографії. На Поліссі рушники вишивалися для різних святкових подій, таких як Різдво, Великдень та Трійця.

2.2 Вплив релігійних вірувань та міфології на вишивку

Давні геометричні орнаменти у вишивці Західного Полісся мають тісний зв'язок з дохристиянськими віруваннями слов'ян, їхнім язичницьким світоглядом (Додаток П) [14].

По-перше, це культ сонця, вогню, землі та інших стихій природи. Символами сонця виступали різні види солярних знаків - кола, хрести, свастики. Вони уособлювали життєдайні сили природи. Землю символізували квадрати, ромби та інші подібні фігури.

По-друге, це культу родючості та календарні (аграрні) культу. Ромби, зигзаги, меандри трактували як символи запліднення, врожайності, відтворення життя. Розміщення цих орнаментів певним чином мало забезпечити родючість, достаток, захист від зла.

По-третє, образотворчі мотиви вишивки пов'язані з міфологічними уявленнями про світобудову та потойбіччя. Вертикальна структура орнаментальних композицій відтворювала триярусний поділ всесвіту на небо, землю та підземелля.

Отже, геометричні візерунки вишивки Західного Полісся тісно пов'язані з дохристиянськими віруваннями та світоглядом, містять відбиток міфологічних уявлень та культів слов'янських племен. Це зумовило стійкість та тривале збереження традиційних орнаментальних форм.

Окремі поширені геометричні мотиви у вишивці Західного Полісся мають солярно-міфологічне значення та пов'язані з архаїчними уявленнями про будову світу [20, с. 121].

Наприклад, коло та різні його варіації (коло в колі, подвійне коло тощо) трактували як символ сонця та сонячного диску. Сонце в давніх віруваннях уособлювало джерело тепла, світла, енергії життя. Тому солярна символіка кола пов'язувалася з успіхом, щастям, захистом.

Хрест також мав солярне значення, особливо різні його варіації - косий, подвійний, мальтійський. Водночас хрест асоціювався з чоловічим началом як символ запліднення і продовження роду.

Ромб і квадрат символізували землю, уособлюючи жіноче начало. Земля в давніх уявленнях бачилася матір'ю всього живого, яка народжує і поглинає після смерті. Тому ромби з крапками трактували як засіяні поля, символ родючості.

Розміщення цих мотивів у вертикальній площині вишивки відтворювало триярусний поділ світу на небо, землю і підземний світ у міфологічних уявленнях.

Отже, солярні та геометричні знаки-символи несли потужне сакрально-міфологічне навантаження, були покликані гармонізувати людське життя у відповідності до устрою Всесвіту.

Окремі традиційні геометричні мотиви вишивки Західного Полісся мають виражене магічно-оберегове значення, пов'язане з давніми культами родючості та шануванням предків.

До таких відноситься відомий образ "богині з кіньми", який іноді зустрічається в орнаментиці вишитих рушників. Це стилізоване зображення жіночої постаті з розкинутими руками, від якої відходять хвилеподібні лінії.

Ймовірно, символіка цього образу сягає часів матриархату, коли шанували Велику жіночу богиню родючості та землеробства. Подібні зображення знаходять на трипільській кераміці та інших артефактах. "Коні" уособлювали сили природи, що їх контролювала Велика Мати.

Також варто згадати про широке використання меандрів та мотиву безкінечності. Вони мали магічний зміст, захищали від зла, сприяли безперервності життя роду.

Зрештою, велика частина геометричних візерунків на полотні виконувала апотропейну функцію, оберігаючи людину та примножуючи її життєву силу. Ці традиції йдуть від дохристиянських язичницьких вірувань.

Геометризація, тобто спрощення й схематизація орнаментальних мотивів у вишивці Західного Полісся, пов'язана з прагненням передати певний сакральний зміст за допомогою умовних графічних знаків [34, с. 37].

По-перше, геометрична форма дозволяла абстрагуватися від конкретних реалій та відобразити узагальнені уявлення про світобудову, божественні сили, культу родючості тощо.

По-друге, стилізація спрощувала й уніфікувала передачу складних міфологічних концепцій. Легше було тримати в пам'яті та відтворювати прості геометричні форми, ніж складні сюжетні композиції.

По-третє, за допомогою геометричних знаків-символів зручніше було передавати певний закодований зміст, зрозумілий лише посвяченим. На відміну від відкритих сюжетних зображень (Додаток Р).

Отже, стилізація образотворчих мотивів у вишивці зумовлена як утилітарними (полегшити запам'ятовування й відтворення), так і світоглядними

причинами - прагненням зашифрувати та містично опосередкувати сакральний зміст.

У традиційній вишивці Західного Полісся розміщення орнаментальних мотивів на полотні часто враховувало міфологічні уявлення давніх слов'ян про будову світу [35, с. 14].

Зокрема, вертикальну композицію вишивки на жіночих сорочках поділяли на три основні зони:

- 1) верхню (комір, пазуха, верх поликів);
- 2) центральну (рукава, груди - "середина");
- 3) нижню (низ поликів, поділ).

Такий поділ відповідав уявленням про три яруси світобудови в слов'янській міфології:

- 1) небо, повітряний простір;
- 2) земний світ, де мешкають люди;
- 3) підземний світ чи нава (потойбіччя).

Відповідно у верхній частині розміщували солярні знаки (кола, хрести, свастики), в середній – ромби та квадрати як символи землі та родючості, в нижній – хвилі та зигзаги на позначення води та зміїв.

Таким чином вишивка структурно віддзеркалювала міфологему світового дерева, поєднуючи три космічні зони. Це мало забезпечити гармонію людського життя зі всесвітом.

В орнаментиці традиційної вишивки Західного Полісся простежується безліч паралелей та перегуків з міфологічними уявленнями та віруваннями язичницьких слов'янських племен. Це виявляється на кількох рівнях [38, с. 215]:

1. Окремі мотиви та графічні знаки мають аналоги в символіці слов'янських божеств, ритуальних предметах тощо. Наприклад, уособлення сонця, вогню, землі.

2. Символіка геометричних фігур віддзеркалює уявлення про стихії та культу родючості, характерні для язичництва східних слов'ян.

3. Розміщення орнаментів за вертикаллю відповідає трирівневій структурі світобудови в слов'янських віруваннях: небо - земля - підземний світ.

4. Вбачаються відголоски уособлення жіночого (Мати-Землі, Лади) та чоловічого (Сварога, Перуна) начал.

5. Деякі мотиви та композиції мають аналоги в орнаменталі слов'янських капищ, посуду, прикрас тощо.

Тобто, існують численні паралелі між вишивкою та дохристиянськими віруваннями щодо космосу, богів, культу предків, що вказує на глибоке коріння та спадкоємність традиції.

Отже, можна констатувати вагомий вплив дохристиянських вірувань та міфологічних уявлень на формування традиційної вишивки Західного Полісся. Це відбилося в наступних аспектах:

1. Зображення багатьох геометричних орнаментальних мотивів має глибоке сакральне коріння, пов'язане з культурами сонця, вогню, родючості, шануванням предків.

2. Символіка окремих знаків віддзеркалює уявлення про небесні та земні сили природи, що були поширені у язичницьких віруваннях східних слов'ян.

3. Композиційна будова орнаментальних комплексів відповідала тричастинній моделі світобудови в слов'янській міфологічній картині світу.

4. Збереглися численні аналогії в окремих мотивах та їх розміщенні з образами богів, ритуальними предметами давніх слов'ян.

Завдяки цьому традиція вишивки з її унікальними місцевими особливостями збереглася донині на Західному Поліссі.

2.3 Аналіз різних видів технік та матеріалів, використовуваних в регіоні

В західному Поліссі України розвинулася багата традиція вишивки, яка включає в себе різноманітні техніки та використання різних матеріалів. Можна визначити домінуючі техніки вишивання, які традиційно застосовувалися на Поліссі для створення орнаментальних композицій.

Техніка вишивання хрестиком є найбільш поширеною в західнополіських народних сорочках [37, с. 257]. За допомогою голки та нитки на полотні виконуються стібки у вигляді діагональних хрестиків, при цьому нитка перехрещується під прямим кутом. Стібки розташовуються впритул один до одного, утворюючи щільну, рівномірну сітку.

Техніка хрестика дозволяє заповнювати орнаментальними стібками як все тло вишивки, створюючи суцільне покриття полотна, так і окремі елементи візерунка чи контурні лінії.

Класичний хрестик виконується двома нитками, але іноді застосовується виконання хрестиком в три нитки або хрестиком по сітці з попередньо прокладеними нитками основи та підкання (Додаток С).

Хрестик дозволяє створювати як дрібні, так і великі за розміром орнаментальні композиції. За допомогою цієї найпоширенішої техніки на полотні сорочок Західного Полісся відтворювали складні багатоколірні візерунки - геометричні, рослинні, зооморфні.

Техніка низини (низі) полягає в наступному: на поверхні тканини проколюються голкою дві точки на невеликій відстані одна від одної. Потім через ці дві точки протягується одна нитка та затягується внизу, створюючи ефект перемички між двома точками.

Процедура повторюється – утворюються ряди таких "перемичок", з'єднаних між собою. В результаті на полотні вибудовується ажурна сітка з переплетених ниток.

Характерними особливостями низини є легкість, повітряність та ажурність. Ця техніка часто використовувалась в орнаментах сорочок Західного Полісся для створення ефекту мережива, особливо в нижніх частинах виробів та рукавах [3, с. 318].

Крім класичної одинарної низини, існує кілька її різновидів – подвійна, потрійна, складна та інші. Але в західнополіських вишивках переважає саме проста низина.

Техніка мережок є видозміною низини, але виконується вона не однією, а кількома нитками:

1. Спочатку так само, як і в низині, на полотні проколюються голкою дві точки неподалік одна від одної.

2. Через ці точки протягається відразу дві або три нитки різного кольору.

3. Нитки щільно затягуються та перевиваються між собою, утворюючи на поверхні тканини ефект плетіння, переплетених стрічок або мережива.

4. Такі перевиті ділянки розташовуються ланцюжками, створюючи загальний візерунок.

На відміну від простої повітряної низини, мережки виглядають більш щільними, об'ємними та рельєфними. Ця техніка часто використовувалась у волинських та західнополіських сорочках для оздоблення низу рукавів, поділу, коміра [19].

Техніка стебнівки полягає в накладанні однієї нитки на іншу з утворенням ефекту петельок:

- Спочатку на поверхні тканини голкою проколюється отвір і через нього виводиться робоча нитка.

- Далі цю нитку петельками накладають поверх іншої нитки, яка вже лежить на полотні.

- Петельки фіксуються невеличкими стібками голкою.

- Таким чином створюється ланцюжок із петельок однієї нитки, що переплітається з основою.

У результаті утворюється ажурний візерунок із петельок та переплетінь ниток різного кольору. Ця техніка широко використовувалась у західнополіських сорочках.

Техніка вирізування полягає у створенні ажурного ефекту шляхом часткового вирізання тканини за контуром майбутнього візерунка.

Це досягається так:

- На поверхні тканини промальовується контур майбутнього зображення.

- Вздовж цього контуру голкою робляться неглибокі надрізи, які потім з'єднуються.

- Далі вирізається частина тканини всередині контуру, створюючи ажурний ефект.

Техніка вирізування застосовувалась переважно для оздоблення низу жіночих сорочок Західного Полісся.

Техніка настилу використовувалась для заповнення певної геометричної форми паралельними лініями ниток:

- Спочатку за допомогою нитки та голки на полотні промальовується контур майбутньої фігури (наприклад, ромба, квадрата тощо).

- Потім всередині цього контуру щільно, паралельно одна одній, голкою прокладаються лінії ниток, заповнюючи увесь внутрішній простір фігури.

- Лінії настилу можуть йти як у одному напрямку, так і перехрещуватися під різними кутами, утворюючи складні графічні композиції.

Техніка настилу застосовувалась насамперед для виконання різноманітних геометричних елементів та фігур у західнополіських вишивках.

Штапівка — це створення візерунка шляхом наклеювання на тканину перламутрових намистин, бісеру або металевих блискіток [9, с. 7].

Створювалися як геометричні композиції, так і складні рослинні чи анімалістичні мотиви. Характерною особливістю штапівки є об'ємність та блиск окремих деталей візерунка. Широко застосовувалась для оздоблення нагрудних вставок та низу жіночих сорочок на Поліссі.

Основними матеріалами для вишивки в західнополіських сорочках традиційно були лляні нитки. Виготовлялися власноруч з волокон конопель та льону. Мали натуральний кремовий колір, іноді - з легким жовтуватим чи сіруватим відтінком. Саме лляні нитки найчастіше використовувались для вишивання основних елементів та заповнення фону.

Процес отримання лляної нитки був трудомістким. Спочатку висушене стебло конопель або льону треба було вимочити, відібрати волокна, вичесати,

знову сушити, потім прядсти на веретені та снувати. Але саме натуральна лляна нитка володіла необхідною міцністю та стійкістю барв [19, с. 254].

Бавовняні нитки купували на ярмарках, або теж виготовляли вдома з бавовни. Були білого кольору. Бавовняна нитка - м'якша та гладша за лляну, тому також широко застосовувалась у вишивці західнополіських сорочок.

Вовняні нитки фарбували вдома в яскраві кольори природними барвниками - червоний (з марени, вохри), синій (із синього полину, волошок), зелений (паростки конопель).

Вовняні нитки мають шерехату поверхню та легко вбирають вологу. Саме тому їх застосовували рідше за гладкі лляні чи бавовняні. Переважно вовняними нитками вишивали окремі деталі узору. Завдяки яскравим кольорам вони додавали орнаментам святковості.

Шовкові нитки чорного кольору (рідше темно-червоні) використовували здебільшого для вишивання низу сорочки - нижньої частини рукавів, поділу, а також коміра та манжет. Шовкова нитка має гладку блискучу поверхню. Її насичений темний колір контрастував з основним світлим тлом сорочки. Окрім декорування, шовкова нитка виконувала ще й захисну функцію - оберігала нижні частини виробу при пранні та носінні.

Золоті та срібні нитки (кручені або плоскі стрічечки) застосовували у невеликій кількості для створення акцентів та прикрашання окремих конструктивних деталей сорочки. Наприклад, срібними нитками часто обшивали комір, манжети, прикрашали центральну пазуху. Такі блискучі вкраплення підкреслювали форму виробу, надавали йому святкового вигляду.

Іноді золотою або срібною ниткою вишивали контурні лінії складних геометричних чи рослинних орнаментів. Це оптично виділяло та підкреслювало основні елементи композиції на тлі світлого полотна [17, с. 139].

Отже, лляні та бавовняні нитки становили основу для вишивання на Поліссі. Вовна, шовк, золоті та срібні додавали фактурності, об'ємності та колористичного багатства.

Особливістю західнополіських сорочок було прикрашання темними нитками нижніх конструктивних частин виробу. Низ рукавів та поділ часто вишивали гладдю чорними або темно-червоними шовковими нитками. Іноді цим же шовковим швом обводили й манжети. Темне тло нижніх частин контрастувало зі світлим основним полотном сорочки, оптично подовжуючи виріб. Крім того, щільний шовк краще захищав краї виробу під час носіння та прання, збільшуючи зносостійкість.

Для виділення та підкреслення окремих деталей складних багатоелементних композицій використовували контурні шви з золотої або срібної крученої нитки. Тоненька блискуча обвідка привертала увагу до центральних частин орнаментальних мотивів, посилюючи загальний декоративний ефект вишивки. Отже, темні та металеві нитки виконували як декоративну, так і утилітарну функцію, надаючи виробам репрезентативності та міцності.

У техніках вишивання західнополіських та волинських сорочок спостерігаються певні локальні відмінності. Для західнополіських вишивок характерне домінування гладі - щільного гладкого шва, виконаного однією ниткою. Ним часто повністю заповнювали тло або окремі елементи композиції. Гладдю орнаментували рукава, поділи, нагрудні та спинні вставки. Іноді гладдю виконували лише контур майбутнього візерунку.

У волинських сорочках найпоширенішими були ажурні та апотропеїчні техніки:

- хрестик - для заповнення фону та основних елементів;
- низина та мережки - створення ажурного ефекту орнаменту;
- вирізування - для оздоблення нижніх частин виробу.

На Волині переважали складні багаточарові поліхромні композиції з використанням різних технік вишивання. Отже, у Західному Поліссі склалися стійкі традиції як у виборі технік вишивання, так і матеріалів для створення орнаментальних композицій на сорочках [25, с. 23].

По-перше, домінуючими техніками були: хрестик, низина, мережки, стебнівка, вирізування, настил та штапівка. Ці способи найкраще підходили для

втілення традиційних геометричних, рослинних та зооморфних мотивів на полотні.

По-друге, основу матеріалів становили лляні та бавовняні нитки білого кольору. Також застосовували вовняні кольорові, шовкові чорні нитки. Для акцентів використовували срібло та золото.

По-третє, були характерні локальні відмінності технік між західнополіськими та волинськими сорочками. На Заході переважала гладь, на Волині – ажурний хрест та мережки.

Отже, у вишивці західнополіських сорочок склалася цілісна самобутня система як технічних прийомів, так і колористичних рішень орнаментальних композицій.

РОЗДІЛ 3

ОРНАМЕНТАЛЬНЕ ПИСЬМО НА ОДЯЗІ ТА ПРЕДМЕТАХ ПОБУТУ

3.1 Культурні коди і символи давнього одягу Західного Полісся.

Більшість дослідників вважають, що в давнину вишивання вважалося ритуалом, виконуючи його в певні дні з чистими і світлими думками, щоб закласти позитивну енергію у свою працю. Цікаво, що тоді жінки не копіювали вже існуючі узори чи схеми з інших виробів. Їх роботи були унікальними, кожна мала свою "мову" орнаментального письма, створюючи абсолютно унікальні речі, які мали закодовану добру долю для неї або для близьких людей. Вишивання було не просто роботою чи наукою, а скоріше мистецтвом, способом виразити своє світовідчуття та внутрішню енергію, закодувавши їх на полотні. Цікаво, що слово "вишивка" походить від "вишній", що в перекладі з грецької означає "космос" [28, с. 48].

Однією з характерних рис стародавньої вишивки була її лаконічна завершеність. Кожна деталь мала своє значення і була частиною спеціального "письменства" вишивок. Тому серед гуцульських вишивальниць було звичайно говорити: "Я таку сорочку випишу", оскільки зображення тварин, людей, зірок, рослин і т. д. були "виписані" в орнаментах.

Культурні коди – це система умовних позначень, символів, знаків, які є притаманними певній культурі та несуть в собі певні значення, зрозумілі для носіїв цієї культури. Культурні коди можуть бути втілені в різних культурних феноменах - мові, мистецтві, звичаях, обрядах, предметах побуту тощо. Вони дозволяють представникам однієї культурної традиції розпізнавати "своїх", інтерпретувати та декодувати певні культурні тексти [30, с. 99].

Наприклад, в українській вишивці присутні такі культурні коди:

- геометричні та рослинні орнаменти, що відсилають до язичницьких вірувань давніх слов'ян;

- кольорова символіка – білий колір як чистота, червоний – як життєва сила, чорний – як потойбічний світ;
- зображення птахів, коней та інших тварин, пов'язаних з тотемними уявленнями;
- жіночі та чоловічі постаті як уособлення культу предків, родинних божеств;
- символіка дерева життя, що втілює єдність роду та його життєву силу.

Розпізнавання та розуміння таких кодів дозволяє глибше зануритися у традиційну культуру українців та відчутти її самотність.

Західне Полісся має своєрідну та самотню традицію вишивки, яка уособлює місцеву культуру і несе в собі глибокі культурні смисли та символи. У вишивці на одязі Західного Полісся спостерігається ціла низка усталених орнаментальних мотивів, які функціонують як певні культурні коди краю, що сягають глибокої старовини [38, с. 215].

Геометричні орнаменти – ромби, кола, хрести, свастики – є найдавнішим шаром цих кодів. Вони містять ремінісценції дохристиянських язичницьких вірувань давніх слов'янських племен, які населяли ці території.

Зокрема, символіка кола безпосередньо пов'язана із культом сонця як життєдайної сили природи і Всесвіту. Свастика так само є архаїчним солярним знаком, уособленням вічного руху сонця по небу. Ромби і квадрати уособлюють Матір-Землю, втілення жіночого начала та родючості. А хрести, в свою чергу, є символами вогню, чоловічого активного принципу.

Композиційне поєднання цих геометричних фігур на полотні вишивок віддзеркалювало міфологічні уявлення давніх слов'ян про гармонійне єднання Неба, Землі і підземного світу в цілісній моделі Всесвіту.

Таким чином, геометрична символіка народної вишивки Західного Полісся передавала прадавні уявлення наших предків, втілюючи їхній міфологічний образ світу. В сучасних умовах ця символіка є характерним культурним кодом регіону, однією із ознак його локальної самотності [14].

Одним з основних елементів культурного нарядження є квадрат, який символізує досконалість, гармонію та порядок. Квадрат часто вишивається на жіночих сорочках та спідницях і представляє "земне поле", відділяючи простір на певні частини. В українській традиції квадрат є символом землі, що відображає різні аспекти життя, які пов'язані з чотирма елементами: сторони світу, пори року, життєві цикли та частини доби. Для жіночого одягу Західного Полісся вишивка квадратів може бути розташована у стрічкових композиціях або входити в складні елементи вишивки.

Ще одним важливим символом, представленим у вишивці цього регіону, є Світове дерево, відоме також як Дерево життя. Цей символ відображає об'єднання трьох світів – підземного, земного і небесного, та представляє ідею роду та продовження життя. Українська вишивка втілює цей символ у вигляді розгалуженого дерева, колоску, снопу, гільці та виноградної лози. Складні композиції з Світовим деревом можуть також включати образ жінки з піднятими руками, що символізує Велику Богиню або Праматір, яка є втіленням життя.

Одяг Західного Полісся, регіону в Україні, відображає традиційну символіку та культурну спадщину краю. Традиційний одяг Західного Полісся характеризується складними візерунками та мотивами, кожен з яких несе в собі глибоке символічне значення, яке коріниться в історії та фольклорі краю.

Одним із найпоширеніших мотивів у традиційному одязі Західного Полісся є спіраль. Хвилясті лінії, сигми та зигзаги, пов'язані з водою та водними явищами, зазвичай використовуються в оздобленні одягу, що відображає значення води в сільському господарстві та культурі регіону. Дослідники стародавньої символіки відзначають, що вертикальні паралельні зигзаги можуть символізувати дощ, що падає вертикально, а горизонтальні лінії — небесну вологу. З іншого боку, спіраль може символізувати плинність часу та циклічний рух сонячного диска. Наші предки бачили спіраль як схематичне зображення еволюції Всесвіту та його нескінченності. Структура ДНК людини схожа на цей шаблон, що відображає безперервний потік життєвої енергії. У

давніх мистецьких зразках зустрічається також трипільська спіраль у формі кола або півкола, що збільшується в діаметрі.

Ще одним широко вживаним символом у традиційному одязі Західного Полісся є хрест. Хрест у своїй різноманітності є одним із найпоширеніших символів у світовій культурі. Він втілює різні ідеї та концепції, але на відміну від кола та квадрата символізує центральність. Наприклад, прямий хрест може вказувати на сонце або чоловіче начало, тоді як косий хрест асоціюється з місяцем або жіночим началом [3, с. 317]. На перетині цих двох ліній утворюється подвійний хрест або 8-променева зірка, що символізує поєднання двох протилежних начал. Хрест також відомий як оберіг від злих духів з дохристиянських часів, а його перетин уособлював зустріч земного і небесного. У колі хрест може служити астрологічним символом землі.

Квітково-рослинні мотиви є характерним та самобутнім шаром орнаментальної традиції вишивки Західного Полісся. Різноманітні стилізовані квіточки, гілочки, листочки, вазони втілюють ідею оновлення та розквіту природи навесні після зимового сну. Тобто вони символізують перемогу життєвої сили, асоціюються з поновленням рослинного і тваринного світу (Додаток Т) [15, с. 158].

Водночас ці візерунки пов'язувалися також з багатим урожаєм, гараздами в домашньому господарстві та сімейному побуті. Отже, квітково-рослинна орнаментика уособлювала прагнення до гармонії в природному і соціальному колі життя людини - достатку, злагоди, продовження роду.

Зображення культових для давніх слов'ян тварин – птахів, коней, оленів – так само є глибинним шаром культурних кодів у вишивках поліщуків. Ці мотиви є відгомонам язичницьких тотемних уявлень, шанування цих істот як сакральних, своєрідних покровителів родів чи соціальних груп [5].

В народній творчості вони були зооморфними втіленнями божеств та духів-охоронців. Зображення птахів, коней чи оленів на одязі мало забезпечувати захист, підтримку відповідних сил природи. Таким чином, квітково-рослинні й зооморфні візерунки несуть давній міфологічний підтекст

та втілюють характерний спосіб традиційного світобачення й осмислення дійсності предками слов'ян Західного Полісся.

Антропоморфні мотиви в народній вишивці Західного Полісся також уособлюють характерні світоглядні уявлення та культурні коди. Зображення жіночих постатей, "берегинь", пов'язувалося з культом Матері-Землі як втілення жіночого начала, джерела життя і плодючості. Ці образи успадковували риси давніх язичницьких богинь, покликаних оберігати рід, родину, дім. Стилізована "берегиня" на полотні мала забезпечити заступництво вищих сил природи для конкретної сім'ї.

Чоловічі постаті, в свою чергу, символізували активне, чоловіче начало - господаря, годувальника, захисника свого роду. Давні слов'яни уявляли це у вигляді могутніх воїнів, богатирів, які наділялися відповідними функціями на користь своєї громади. Стилізоване зображення чоловіка на рушнику або сорочці повинно було забезпечити подібний захист [6, с. 196].

Отже, антропоморфні мотиви несуть соціально-побутову символіку у вишивках Західного Полісся, демонструючи традиційні уявлення про гендерні ролі та призначення чоловіка і жінки у патріархатному укладі слов'янських родин.

Українська вишивка на одязі західного Полісся є однією з найбільш яскравих та символічних форм народного мистецтва. Для вишивки використовуються різноманітні кольори, які несуть велику символічну значущість.

Розташування вишивки на різних частинах одягу також має свою символіку. На сорочці вишивка на рукавах слугує як оберіг від злих духів, на комірі вона символізує єднання з родом, а на подолі – побажання щастя та благополуччя. Щодо жупана, то вишивка на грудях може вказувати на соціальний статус, а на спині вона надає захист від негативних впливів.

Таким чином, вишивка на одязі західного Полісся не лише є витвором мистецтва, а й несе в собі глибоку символіку та традиційні цінності українського народу.

3.2. Світоглядні мотиви і художньо-естетичні цінності узорів в побуті українців

Традиції та культурні цінності українців, особливо на Західному Поліссі, відображаються у декоративному мистецтві, а саме в узорах та візерунках, що оздоблюють предмети побуту. Ці мотиви мають глибокі історичні корені, які відображають міфологічні уявлення та вірування народу, а також зв'язок з обрядовістю, захист оберегу та соціальну символіку.

Передавані через століття ніжними руками жінок на білому полотні, ці таємні символи відтворюють та зберігають святість роду, енергію природи та божественне початок. Це призвело до того, що українці завжди віддають шану вишиванці, як символу національної пам'яті і гордості [28, с. 48].

Геометричний орнамент, зокрема коло, визнаний одним із найдавніших у світі. У язичницькій релігії коло символізує сонце та божественну, життєдайну енергію. Воно також втілює безперервність буття та вічність. Таким чином, круг, в залежності від його варіацій, має різні значення. Наприклад, круг з крапкою у центрі відображає центр світобудови та символізує сонце в українській символіці. Круг також розглядається як символ божественної чистоти, зокрема як вінок нареченої. Як сонце зі змінами, що зовнішньо виявляються, коло надає силу та енергію, тоді як зміни, спрямовані всередину, можуть залишити коло пустим символом. Символ кола не так часто зустрічається у вишивці як самостійний елемент, однак він завжди присутній як частина складного орнаменту разом з іншими фігурами. Круг можна помітити у Дереві життя, особливо на весільних рушниках.

Ромб – це один з найважливіших символів культури та мистецтва Західного Полісся (Додаток У). Він представляє собою символ плодючості та гармонії, що поєднує в собі чоловічий та жіночий принципи. Українське тлумачення ромба підкреслює, що три його кути представляють жіночу енергію, а четвертий - чоловічий, що завершує цілісність. Ромб з крапкою у центрі є символом родючого поля, а ромбоподібні узорі використовувалися в вишивці на весільних рушниках та весільному одязі як сильний оберіг.

Трикутник також має велике значення в українській культурі. Він відображає єдність трьох світів, символізує три рівні буття та асоціюється з елементом вогню. Деякі дослідники вважають сучасний варіант трикутника символом Тризуба, а в рушниках і одязі можна зустріти складні композиції, де мотив трикутника є одним з основних.

Сварга також відомий як свастика, цей символ є динамічною варіацією хреста. Це символ, в який стародавні люди вірили через його сонячну силу та магічний вплив. У давньоукраїнських віруваннях він асоціювався з енергією домашнього вогнища та родинним благополуччям. Сварга може бути представлена як правостороннім, так і лівостороннім символом. Лише правобічна свастика вказує на рух до сонця. Ліва, що рухалася проти годинникової стрілки, сприймалася як символ духовної оберегової сили, а права, що рухалася за годинниковою стрілкою, вважалася символом вогнища [34, с. 36].

В українському вишивальному мистецтві, особливо Правобережжя, часто зустрічається мотив повної сварги, коли лівобічна свастика накладається на правосторонню. Цей символ, також відомий як «круторижки», вважається вираженням гармонії, створеної двома врівноваженими потоками. В мистецтві вишивки України її часто називають колядником, оскільки вона символізує зв'язок із мудрістю предків. Сварга – древній і енергетично потужний символ.

Сварга — стародавній і значущий символ, який століттями був частиною різних культур і традицій у всьому світі. Важливо розуміти, що символ має складну історію та значення, яке виходить за рамки його асоціацій із нацистською Німеччиною чи сучасними групами ненависті. Сварга використовувалася в релігійних і культурних контекстах у різних культурах, включаючи індуїзм, буддизм і джайнізм, де вона вважається священним символом миру та благополуччя.

В українському фольклорі та традиціях сварга глибоко вкорінена у вірі в силу сонця та світу природи, символізує циклічність життя, зміну пір року та взаємозв'язок усього живого. Сварга часто асоціюється з сонцем,

представляючи його життєдайну енергію та силу приносити процвітання та достаток. В українській вишивці мотив сварги є поширеним елементом дизайну, що відображає глибоке культурне значення символу в українській спадщині.

Сварга має духовне значення в українській культурі, уособлюючи зв'язок між земним і божественним царствами. Вважається, що він приносить захист, гармонію та процвітання тим, хто використовує його у своїх домівках і повсякденному житті. В українському фольклорі сварга пов'язана з традиціями Коляди – свята зимового сонцестояння та приходу нового року. У цей час сварга використовується як символ оновлення та надії на майбутнє.

У сучасній Україні сварга продовжує залишатися символом національної ідентичності та гордості. Його часто використовують у традиційному народному мистецтві, такому як вишивка, гончарство та різьблення по дереву, щоб відзначити багату культурну спадщину країни. Сварга є потужним символом стійкості та єдності, нагадуючи українцям про міцне родове коріння та традиції.

Загалом сварга – це символ, який глибоко переплітається з українською культурною ідентичністю, фольклором та традиціями. Його значення виходить за межі його візуального представлення, несе в собі багату історію та духовне значення, яке передавалося поколіннями. Як символ гармонії, захисту та зв'язку з природним світом, сварга продовжує відігравати важливу роль в українській культурі та духовних практиках. Його присутність в українському мистецтві та фольклорі є свідченням незмінної сили та важливості цього давнього символу в українському суспільстві.

Однією з ключових характеристик українського орнаменту є відображення міфологічних уявлень та вірувань. Багато елементів орнаментики мають язичницьке коріння, символізуючи природні сили, навколишній світ, родючість та життєвий цикл. Наприклад, узор зображення сонця, квітів, дерев, тварин та птахів мають символічне значення, пов'язане з вшануванням природи та підтримкою гармонії з нею. Також візерунки можуть відображати мі-

фологічних героїв та події з народних казок, що надає їм додатковий лад та загадковість [25, с. 23].

Крім того, узори та візерунки мають глибокий зв'язок з обрядовістю та традиціями українців. Наприклад, рушники з традиційними візерунками використовуються під час весіль, хрещень та інших родинних обрядів. Різноманітні орнаменти виконують ритуальну функцію та символізують побажання щастя, здоров'я та родючості. Також важливу роль відіграють узори на вишиванках, що є важливим елементом українського національного одягу та відображають ідентичність та традиції народу.

Важливою функцією узорів та візерунків є їх захисна та обережна символіка. Багато елементів орнаментики мають захисний характер, призначений для оберігання людини, її оселі та родини від небезпек та зловмисних сил. Наприклад, вічні візерунки на рушниках та вишивці мали запобіжну функцію та сприяли збереженню щастя, здоров'я та родинного добробуту.

Крім того, українські узори та орнаменти несуть в собі естетичну та декоративну цінність. Вони прикрашають предмети побуту, створюючи виглядність та красу в інтер'єрі оселі. Візерунки можуть виконувати важливу декоративно-прикладну роль, прикрашаючи побутові речі та створюючи неповторний стиль.

Не останню роль відіграє узори та візерунки в передачі культурної інформації та формуванні ідентичності. Елементи орнаменту несли в собі ознаки місцевої традиції та відображають своєрідність локальної культури. Вони є важливим засобом передачі історії та спадщини, а також формування певних цінностей та поглядів.

Отже, узори та візерунки в побуті українців на Західному Поліссі не лише є декоративною прикрасою, а й мають глибокий культурний та символічний зміст. Вони відображають світоглядні мотиви, обряди та традиції українського народу, що надає їм велику художньо-естетичну цінність [27, с. 86].

Візерунки в побуті українців – це не просто прикраси, а й відображення їхнього світогляду, вірувань, цінностей, естетичних уподобань. Ці візерунки можна знайти на одязі, рушниках, килимах, гончарному посуді, писанках та інших предметах побуту.

Мотиви, які зазвичай зустрічаються в українських візерунках, представляють різні аспекти культури та її системи вірувань. Серед мотивів — космогонічні — світове дерево, сонце, місяць, зірки, хрести; антропоморфні мотиви, що містять зображення людей, тварин, птахів; рослинні мотиви, які демонструють квіти, дерева, листя; і геометричні мотиви, такі як ромби, квадрати, трикутники та лінії.

Використання цих мотивів в українських візерунках не лише з естетичною метою; вони несуть значне культурне та духовне значення. Наприклад, світове дерево представляє космічну вісь, яка з'єднує підземний світ, землю та небо, тоді як сонце часто розглядається як символ життя, тепла та родючості. Впроваджуючи ці мотиви у свої повсякденні речі, українці увічнюють свою культурну самобутність і зберігають традиційні вірування.

Окрім втілення культурних і духовних смислів, українські зразки мають також певні естетичні цінності. Гармонія, наприклад, досягається за допомогою поєднання кольорів, форм і орнаментів таким чином, що створює візуальний баланс і привабливість. Симетрія, або розташування елементів у візерунку, є ще однією важливою естетичною цінністю. Використання симетрії допомагає створити відчуття організації та впорядкованості в дизайні. Ритм, який передбачає повторення елементів у візерунку, також сприяє загальній естетичній привабливості [20, с. 121]. Нарешті, кольорова гама, яка використовується в українських візерунках, ретельно підібрана, щоб викликати певні емоції чи передавати символічні значення.

Зразки українських візерунків можна знайти в різних предметах побуту. На українських рушниках, наприклад, на кінцях часто вишиті символічні мотиви та побажання, а посередині рушник може мати орнаменти, що символізують дорогу життя (Додаток Ф, Х). Писанки, які є майстерно

прикрашеними пасхальними яйцями, часто містять такі символи, як сонце, хрест, дерево життя та птахи, які мають релігійне та символічне значення. Натомість українські килими можуть мати геометричні, рослинні та антропоморфні мотиви з використанням вовняних ниток різних кольорів.

Збереження та продовження українських зразків у предметах побуту є надзвичайно важливими для збереження культурної спадщини країни. Ці зразки не лише слугують зв'язком із минулим, але й забезпечують українцям відчуття ідентичності та приналежності. Використання традиційних зразків у сучасних предметах також служить способом передачі культурних знань і навичок від одного покоління до наступного.

Підсумовуючи, українські візерунки є не лише елементом декору, а й мають велике культурне, духовне та естетичне значення. Вони є відображенням переконань, цінностей, світогляду українського народу. Впроваджуючи ці візерунки у свої повсякденні речі, українці не лише зберігають свою культурну спадщину, а й виявляють свою ідентичність та передають свої традиції майбутнім поколінням. Важливо продовжувати цінувати та шанувати ці традиційні зразки, щоб зберегти багату культурну спадщину України.

ВИСНОВКИ

Українська народна вишивка Західного Полісся є невід'ємною складовою культурної спадщини України, що відзначається своєрідністю мотивів, кольорів та технік виконання. Дослідження цієї форми мистецтва дозволяє краще зрозуміти її історію, символіку та вплив на формування національної ідентичності.

Початки української народної вишивки в Західному Поліссі сягають глибоких історичних коренів. Вишивка в цьому регіоні відображала не лише естетичні смаки, але й соціокультурні та релігійні переконання спільноти. Мотиви вишивки мали символічне значення, передаючи з покоління в покоління традиції, віру та культурні цінності.

Одним з основних елементів української вишивки Західного Полісся є використання геометричних та рослинних мотивів. Геометричні візерунки часто відображали космічний порядок та гармонію всесвіту, водночас символізуючи захист від зловмисних сил. Рослинні орнаменти відображали відношення до природи та віру в її силу, плодючість та життєву енергію.

Геометричні візерунки вишивки Західного Полісся тісно пов'язані з дохристиянськими віруваннями та світоглядом, містять відбиток міфологічних уявлень та культів слов'янських племен. Це зумовило стійкість та тривале збереження традиційних орнаментальних форм. Окремі поширені геометричні мотиви у вишивці Західного Полісся мають солярно-міфологічне значення та пов'язані з архаїчними уявленнями про будову світу.

Солярні та геометричні знаки-символи несли потужне сакрально-міфологічне навантаження, були покликані гармонізувати людське життя у відповідності до устрою Всесвіту.

Окремі традиційні геометричні мотиви вишивки Західного Полісся мають виражене магічно-оберегове значення, пов'язане з давніми культами родючості та шануванням предків.

На Західному Поліссі можна виявити різноманітні види давньої вишивки, які сприяли формуванню та розвитку українського вишивального мистецтва. Серед них виділяються такі традиційні техніки, як заволочю, занизуванням, настилюванням, вирізуваний шов та гладдю. Використання різних видів стібків та матеріалів надавало вишивці особливого вигляду та текстури. Крім того, використання специфічних кольорів та відтінків мало символічне значення, відображаючи різноманіття культурних та релігійних впливів на мистецтво в цьому регіоні.

Широко вживаним символом у традиційному одязі Західного Полісся є хрест. Хрест у своїй різноманітності є одним із найпоширеніших символів у світовій культурі. Він втілює різні ідеї та концепції, але на відміну від кола та квадрата символізує центральність. Наприклад, прямий хрест може вказувати на сонце або чоловіче начало, тоді як косий хрест асоціюється з місяцем або жіночим началом. На перетині цих двох ліній утворюється подвійний хрест або 8-променева зірка, що символізує поєднання двох протилежних начал. Хрест також відомий як оберіг від злих духів з дохристиянських часів, а його перетин уособлював зустріч земного і небесного. У колі хрест може служити астрологічним символом землі.

Українське Полісся відоме своїм вишуканим та різноманітним народним узором, що яскраво відображає світогляд та художньо-естетичні цінності українського народу. Узори, які прикрашають побут українців, навіюють відчуття унікальності та багатства української культури, а також несуть глибокий символічний зміст.

Один з ключових мотивів, який виражений у вишиванках та інших вишитих виробах, - це повага до природи та унікальності рідної землі. Українці завжди мали особливий зв'язок з природою, тому багато узорів містять рослинний та тваринний мотиви. Квіти, листя, птахи та тварини стали неодмінною складовою українських вишиванок та інших вишитих виробів. Ці мотиви символізують повагу та любов до природи, що є важливою частиною культури українського народу.

Українські побутові орнаменти відображають історичні етапи та світоглядні традиції українців, відтворюють традиційні звичаї та обряди українського народу, що передаються з покоління в покоління. Узори на вишиванках та інших вишитих виробах не лише прикрашають їх, а й зберігають у собі цінне культурне надбання українського народу. Кожен узор має свою унікальну геометричну форму та колірну палітру, що робить його неповторним. Вишивані вироби відзначаються неперевершеним художнім стилем, який відображає традиції та культурні цінності українського народу.

Орнаментальні системи Полісся відображають багатий світогляд та художньо-естетичні цінності українського народу, що завжди віддавав велике значення традиціям, природі, вірі та духовності. Вони відтворюють історію, культуру та душу українського народу, не лише прикрашаючи вишиванки та інші вишиті вироби, але й несучи глибокий символічний зміст та маючи велике значення для українського народу в сучасних складних умовах.

В наш час українська народна вишивка Західного Полісся залишається важливим символом національної самосвідомості та культурної спадщини. Вона продовжує надихати митців, дизайнерів та ремісників на створення нових творів, які зберігають традиції минулих поколінь, а також відображають сучасні тенденції та ідеї.

Отже, українські узори в побуті українців відображають не лише художню красу, але й багатий світогляд та духовні цінності українського народу. Вони є важливим елементом української культури та культури волинян зокрема. Духовні традиції українців передаються з покоління в покоління. Важливу роль у цих процесах відіграє народна вишивка і декоративно-прикладне мистецтво Західного Полісся, яке зберігає найдавнішу культурну спадщину України і витоки слов'янської ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варивончик А. Українська вишивка в одязі 70-х років ХХ століття. ART-platFORM, 2021. Т. 3, № 1. С. 325–345. URL: <https://doi.org/10.51209/platform.1.3.2021.325-345> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Варивончик А. Історичний шлях оздоблення вишивкою традиційного українського вбрання. Мистецтвознавчі записки №40, 2021. 19 с.
3. Арсенова А. Символізм української вишиванки: thesis. 2016. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/21520> (дата звернення: 10.02.2024).
4. Архімандрит Ф. Джерела афонського багатства церковної золотої вишивки. Вип. 1/2, 2015. 512 с.
5. Байдуж А. Ю. Символіка української вишивки. Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В.С. Роїк: матеріали наук.-практ. конф., (м. Полтава, 25-26 вересня 2015 р). – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 205 с.
6. Бакуменко О. Феномен української вишивки. Культура і життя, 2017. 17 с.
7. Баласанян І. С., Проданюк Ф. М. Вишиванка – ДНК сучасного українця: thesis. 2016. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/50-05> (дата звернення: 31.01.2024).
8. Боньковська С. Українська вишивка у працях Т. Кара-Васильєвої (З нагоди виходу у світ книги-альбому “Історія української вишивки”). Народознавчі зошити, 2015. 299 с.
9. Варивода А. Г. Пам'ятки українського церковного гаптування XVII - XVIII ст. з колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника як об'єкт культурної спадщини: автореф. дис. канд. іст. наук. Київ, 2015. 19 с.

10. Варивончик А. В. Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX ст.): автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Київ, 2015. 16 с.
11. Варивончик А. В. "Витоки та історична еволюція вишивки як складової традиційного українського одягу." Вісник мистецтвознавства Київського національного університету культури і мистецтв №25, 2015. 25 с.
12. Вахрамєєва Г. І. "Народна сорочка Українського Полісся XIX–середини XX ст. в контексті досліджень традиційного декоративного мистецтва." PARADIGM OF KNOWLEDGE, 2016. 23 с.
13. Гвоздевич С. Релікти прадавньої народної культури Полісся. Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції. 2020. URL:<https://doi.org/10.36074/04.12.2020.v5.09> (дата звернення: 10.02.-2024).
14. Дмитренко А. Атрибутивні ознаки жіночих сорочок Волині та Західного Полісся в працях дослідників традиційного вбрання. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Історичні науки. СНУ ім. Лесі Українки; редкол.: Гаврилюк С. В. [та ін.]. - Луцьк. - № 4 (353): Серія : Історичні науки. 2017. 187 с.
15. Залевська М. М. Еволюція літургійного шитва: традиції українського церковного гаптування. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 33. С. 135–144.
16. Каденюк О. Вишиванка як чинник самобутності української культури. Grail of Science. 2022. № 14-15. С. 632–635. URL:<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.116>(дата звернення: 31.01.2024).
17. Калініна Л. Розмаїття української вишиванки., 2022. 276 с.
18. Кара-Васильєва Т. В. Культурна спадщина України: дослідження, її стан у період новітніх викликів сучасності. Вісник НАН України №7, 2022. 54 с.

19. Карпець В. П. Геометричний орнамент української традиційної вишивки як універсальний засіб спілкування. Редакційна колегія, 2017. 143 с.
20. Колесник О. С. Українська міфопоетика та її художні втілення. Вісник Черкаського університету. Серія філософія. – Вип. 11 (264). – Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2015. 112 с.
21. Коновалова О. В. Антропоморфні мотиви української народної орнаментики XIX - XX століть (іконографія, символічний контекст, художні особливості): автореф. дис. канд. Мистецтво-знавства. Івано-Франківськ, 2015. 19 с.
22. Крук, Я. В., Сокаль В.А. Сакральний зміст поліської вишивки в українській етнології. Відповідальний редактор: ОВ Сарнавська, 2020. 32 с.
23. Куцир Т. Українська традиційна вишивка. Жіночий погляд на проблему вивчення, збереження та популяризацію. Herstoria. Autorki i bohaterki tekstów kultury. 2022. URL:<https://doi.org/10.31338/uw.9788323558422.pp.219-237> (дата звернення: 31.01.2024).
24. Малюга М. Історичний аспект розвитку мистецтва вишивки на території України., 2020. 289 с.
25. Нікіщенко Ю. Символіка рослинних орнаментів української вишивки на одязі початку XX ст., 2014. 43 с.
26. Павлуш К. О. Українська вишивка: регіональний аспект.- Актуальні питання культурології 12, 2016. 97 с.
27. Понікаровська Н. А. Захисні символи у візерунках української вишиванки як обереги. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв 4, 2015. 65 с.
28. Пономар Л. Г. Народний одяг Західного Полісся кінця XIX–початку XX ст. (за матеріалами картографування). Проблеми етномузикології. 6, 2015. 76 с.

29. Правдіна А. В. Вишивка: історія і сучасність. Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В.С. Роїк: матеріали наук.-практ. конф., (м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р). – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 185 с.
30. Сабол Д. М. Психологічний феномен української народної вишивки. Психологічні науки: проблеми і здобутки 4, 2015. 106 с.
31. Сапожнікова Л. Я. Вишивка як непересічне явище української культури. Культурне розмаїття: матеріальна та нематеріальна культура різних країн світу, 2020. 108 с.
32. Сердюк К. А. Історія народної вишивки. Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В.С. Роїк: матеріали наук.-практ. конф., (м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р). – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 216 с.
33. Смирнова М. П., Барабаш Л. В. Особливості символіки вишивки весільного рушника, 2015. 65 с.
34. Дашко М.В. Соціокультурний феномен ткацтва Західного Полісся (джерельна база дослідження). Питання історії науки і техніки. — "Народний костюм.", 2019. № 1. — С. 10-17.
35. Шнуренко Т. В. Геометрична орнаментика традиційних жіночих сорочок Полісся. Імідж сучасного педагога 3, 2019. 186 с.
36. Шурина О. І. "Декоративно-прикладна творчість Рівненщини: історико-педагогічна генеза." Інноватика у вихованні 6, 2017. 266 с.
37. Яковець І. Художній текстиль ручного виготовлення: історичний контекст і значення у формуванні національної складової вітчизняної культури., 2017. 230 с.
38. Плечко А., Денисевич О. Вірування про середньополіську вишивку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія», 2022. 343 с.

39. Шостак В.М., Павельчук Б.М. Культурні коди вишивки Західного Полісся Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Випуск 73.Том 2, 2024. С.18-24.

ДОДАТКИ

Додаток А

Египт Mamluk Period (1250 - 1517), Колекція Ашмолеанськоно музею.

Джерело: Найдавніші зразки стародавньої вишивки. URL:

<https://www.ar25.org/article/naydavnishi-zrazky-starodavnoyi-vyshyvky.html>

Додаток Б

Одяг сарматів

Джерело: Найдавніші зразки стародавньої вишивки. URL:

<https://www.ar25.org/article/naydavnishi-zrazky-starodavnoyi-vyshyvky.html>

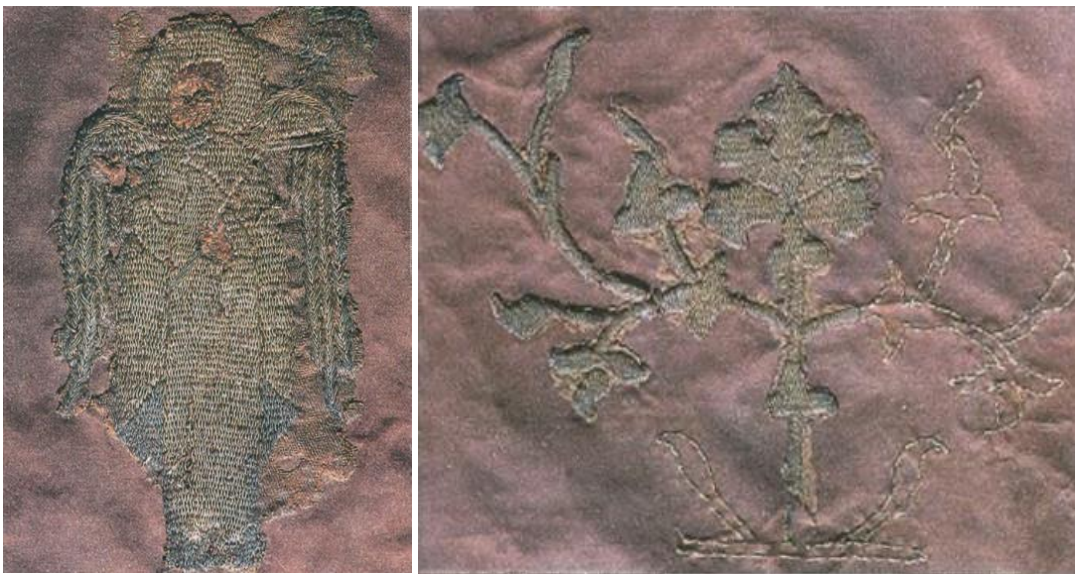
Додаток В

Сарматська вишивка з кургану Соколова Могила (I ст. до н.е.)

Джерело: Найдавніші зразки стародавньої вишивки. URL:
<https://www.ar25.org/article/naydavnishi-zrazky-starodavnoyi-vyshyvky.html>

Додаток Г

Фрагменти шитва. XIII ст Золоті, срібні та шовкові нитки, „у прокол”.
НЗСК

Джерело: Кара-Васильєва, Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

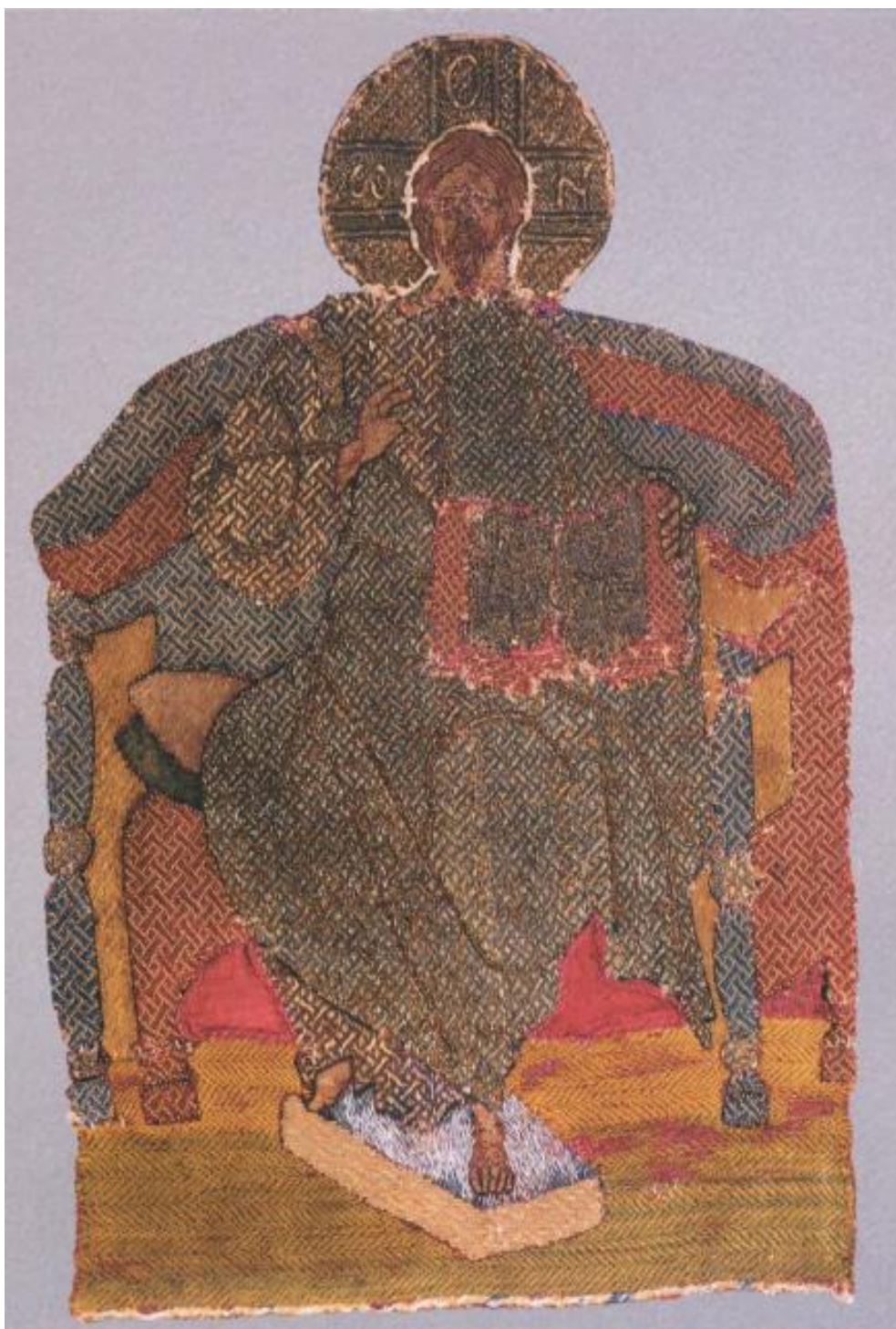
Додаток Д

Фрески із Софіївського собору в Києві

Джерело: Кара-Васильєва, Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Е

Христос. Фелон з Золочева Львівської обл. Фрагмент Середина XV ст
Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-
Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Є

Богородиця. Фелон з Золочева Львівської обл. Фрагмент. Середина XV ст.
Золоті, срібні та шовкові нитки, гладь, у "прикріп" у Львові

Джерело: Кара-ВасильєваТетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Шапка Богдана Хмельницького. XVII ст. - Атлас, срібні нитки, „у прикріп”

Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток 3

Фелон. Фрагмент 1625. Оксамитові, шовкові, золоті та срібні нитки „у прикріп”.

Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток И

Фелон „Тайна вечеря”. Фрагмент 1726. Майстерні Києво-Флорівського монастиря. Оксамит, золоті та срібні нитки, „по карті”, обличчя мальовані.

Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток І

Підризник. Фрагмент. XVIII ст Оксамит золоті та срібні нитки, панцирний шов.

Джерело: Кара-Васильєва, Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.:Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток ІІ

Підризник. фрагмент XIX ст Репс, золоті, срібні та шовкові нитки, гладь.

Джерело: Кара-Васильєва,Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Й

Сорочка жіноча. Початок ХХ ст Київщина. Домоткане полотно, заповоч, хрестик, гладь, штапівка

Джерело: Кара-Васильєва, Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток К

Сорочка жіноча. Фрагмент Початок ХХ ст Бородянський р-н Київської обл. Домоткане полотно, заповоч, хрестик, гладь, штапівка.

Джерело: Кара-Васильєва, Гетяна Історія української вишивки Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

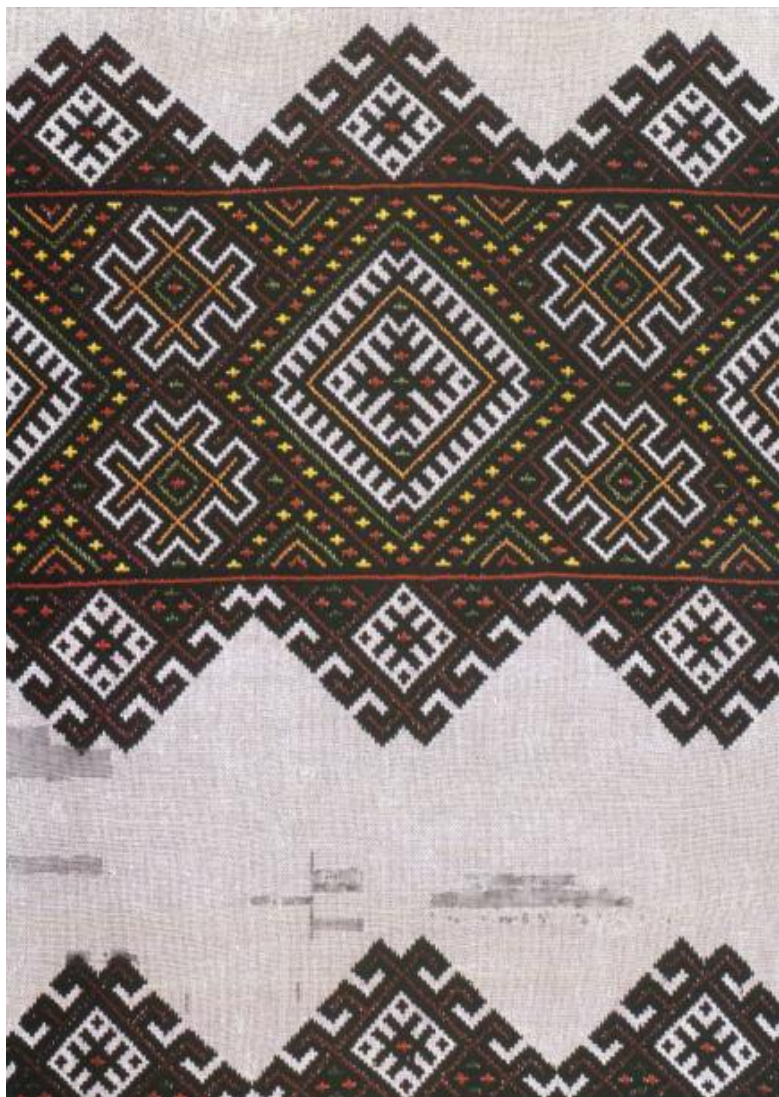
Додаток Л

П. Й. Клим. Сорочка жіноча. Фрагмент. 1950. с. Виженка Вижницького р-ну Чернівецької обл. Полотно, муліне, хрестик.

Джерело: Поліська вишивка. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/poliska-vishivka/>

Додаток М

М. І. Зарембська. Рушник "Подільська симфонія". Фрагмент. 1982. Київ.
Полотно, муліне, низь

Джерело: Кара-Васильєва, Тетяна Історія української вишивки /Т. Кара-
Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с

Додаток Н

О. Теліженко. Рушники "Вогонь душі Тараса" (1999) та "Шлях аріів" (1999). Домоткане полотно, акрил, рушникові шви

Джерело: Кара-Васильєва,Тетяна Історія української вишивки Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

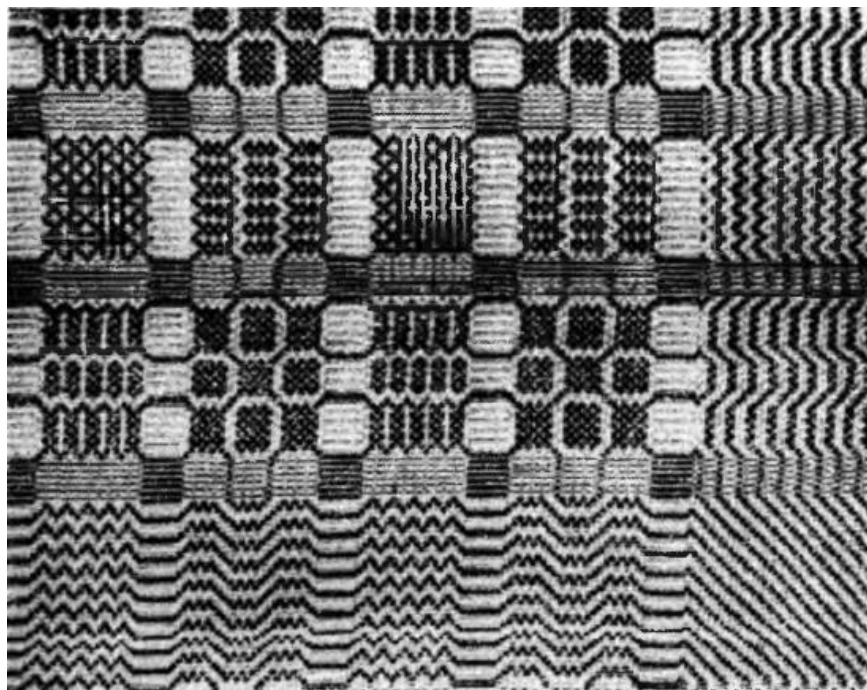
Додаток О

Рушник. Полотно, хрестик. 1930-ті роки. Тупичів, Городнянський р-н, Чернігівська обл. ПМА

Джерело: Кара-Васильєва,Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток П

І. Леончук. Скатертина 1981 р., ткацтво (с. Володимирськ Рівненської обл.)

Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Р

Вишивка Полісся

Джерело: Поліська вишивка. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/poliska-vishivka/>

Додаток С

Жіноча сорочка. Полісся

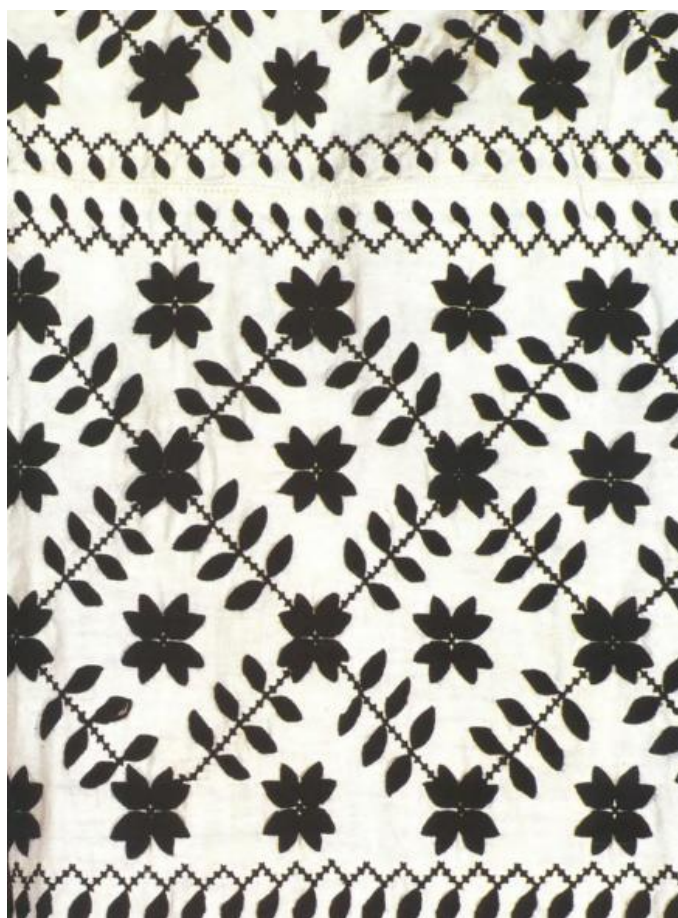
Джерело: Поліська вишивка. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/poliska-vishivka/>

Додаток Т

К. К. Литвинчук. Сорочка жіноча. Початок ХХ ст. с. Ришавка Коростенського р-ну Житомирської обл. Домоткане полотно, бавовняні нитки, гладь, хрестик.

Джерело: Поліська вишивка. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/poliska-vishivka/>

Є. О. Павлюк. Сорочка жіноча. Фрагмент. 1920. Рівненська обл. Полотно, бавовняні нитки, гладь, хрестик.

Джерело: Кара-Васильєва Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Ф

Хусточки. ХІХст с. Городок Камінь-Каширського р-ну Волинської обл.
Домоткане полотно, бавовняні нитки, гладь.

Джерело: Кара-Васильєва,Тетяна Історія української вишивки /Т . Кара-
Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.

Додаток Х

В. Р. Захарченко. Рушник 1971

Джерело: Кара-ВасильєваТетяна Історія української вишивки /Т . Кара-
Васильєва. - К.: Мистецтво, 2008. - 464 с.